

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

38

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT

ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

38

Belgrade 2016

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОГРАФИЈУ

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

38

Београд, 2016

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

ЛАСЛО БЛАШКОВИЋ, главни и одговорни уредник (Београд)
Проф. др ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ, уредник (Београд)
Др ВЛАДАН ТРИЈИЋ, секретар Одбора (Београд)
Проф. др АКСИНИЈА ЏУРОВА, инострани члан САНУ (Софија)
АНАТОЛИЈ ТУРИЛОВ, инострани члан САНУ (Москва)
РАДОМАН СТАНКОВИЋ (Београд)
КАТАРИНА МАНО-ЗИСИ (Београд)
Др ЈАСМИНА НЕДЕЉКОВИЋ (Београд)
Доц. др ДРАГАНА НОВАКОВ (Београд)
Др ДРАГАН ПУРЕШИЋ (Београд)

EDITORIAL BOARD

LASLO BLAŠKOVIĆ, editor-in-chief (Belgrade)
TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Associate Professor, editor (Belgrade)
VLADAN TRIJIĆ, Ph.D. secretary of the Board (Belgrade)
AKSINIJA DŽUROVA, SASA foreign member (Sofia)
ANATOLY TURILOV, SASA foreign member (Moscow)
RADOMAN STANKOVIĆ (Belgrade)
KATARINA MANO-ZISI (Belgrade)
JASMINA NEDELJKOVIĆ, Ph.D. (Belgrade)
DRAGANA NOVAKOV, Ph.D. Assistant Professor (Belgrade)
DRAGAN PUREŠIĆ, Ph.D. (Belgrade)

РЕЦЕНЗЕНТИ

АНАТОЛИЈ ТУРИЛОВ, инострани члан САНУ
ПРОФ. ДР ГОРДАНА СТОКИЋ-СИМОНЧИЋ
ПРОФ. ДР ИРЕНА ШПАДИЈЕР
ПРОФ. ДР СВЕТАЛАНА ТОМИН
ПРОФ. ДР ЗОРАН РАКИЋ
Др НЕДЕЉКО РАДОСАВЉЕВИЋ, НАУЧНИ САВЕТНИК
Др ИСИДОРА ТОЧАНАЦ-РАДОВИЋ, НАУЧНИ САРАДНИК

REVIEWERS

ANATOLY TURILOV, SASA foreign member
Gordana Stokić-Simončić, Ph.D. Professor
IRENA ŠPADIJER, Ph.D. Associate Professor
SVETLANA TOMIN, Ph.D. Professor
ZORAN RAKIĆ, Ph.D. Associate Professor
NEDELJKO RADOSAVLJEVIĆ, Ph.D.
ISIDORA TOČANAC-RADOVIĆ, Ph.D.

Публиковање овог броја *АРХЕОГРАФСКИХ ПРИЛОГА*
остварено је уз финансијску помоћ Министарства културе и информисања Републике Србије

САДРЖАЈ/CONTENTS

<i>Таїјана Субоїшин-Голубовић</i> ДИМИТРИЈЕ БОГДАНОВИЋ – АРХЕОГРАФ	11

<i>Таїјана Субоїшин-Голубовић, Љиљана И. Пузовић</i> БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА АКАДЕМИКА ДИМИТРИЈА БОГДАНОВИЋА.....	19

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

<i>Ирена Плаовић</i> СЛОВО О СВЕТОМ КНЕЗУ ЛАЗАРУ НЕПОЗНАТОГ РАВАНИЧАНИНА У СРПСКОСЛОВЕНСКОЈ РУКОПИСНОЈ ТРАДИЦИЈИ	39

<i>Irena Plaović</i> PRAISE TO THE HOLY PRINCE LAZAR OF AN UNKNOWN AUTHOR FROM RAVANICA IN THE CHURCH SLAVONIC MANUSCRIPT TRADITION.....	58

<i>Таїјана Субоїшин-Голубовић</i> СЛУЖБЕ ВАСЕЉЕНСКИМ САБОРИМА У СРПСКИМ МИНЕЈИМА XIV ВЕКА.....	61

<i>Tatjana Subotin-Golubović</i> SERVICES TO THE ECUMENICAL COUNCILS IN SERBIAN 14 TH -CENTURY MENAIA.....	92

<i>Јована Сїанојловић</i> ЈЕДАН ТИП ДЕКОРАТИВНОГ МОТИВА У ИЛУМИНАЦИЈИ СРПСКЕ СРЕДЊОВЕКОВНЕ КЊИГЕ.....	95

<i>Jovana Stanojlović</i> ONE TYPE OF DECORATIVE MOTIF IN SERBIAN MEDIEVAL BOOK ILLUMINATION	117

<i>Миланка Убиїарић</i> ХИМНОГРАФСКИ САСТАВИ ВЕЛИКЕ ВЕЧЕРЊЕ У СРПСКОСЛОВЕНСКИМ СЕДМИЧНИМ ОСМОГЛАСНИЦИМА XVI ВЕКА.....	123

<i>Milanka Ubiparić</i> HYMNOGRAPHIC COMPOSITIONS OF THE BIG EVENING SERVICE IN SERBIAN CHURCH SLAVONIC WEEKLY OSTOICHS OF THE 16 TH CENTURY	147

<i>Жанна Л. Левшина</i> ВРАЧЕВАЛНЫЕ МОЛИТВЫ «ОТ НЕЖИТА» У ЮЖНЫХ И ВОСТОЧНЫХ СЛАВЯН (АРХЕОГРАФИЧЕСКИЙ ОБЗОР)	151

<i>Zhana L. Levshina</i> THE HEALING POWER OF PRAYER "AGAINST NEZHITA" AMONG SOUTH AND EAST SLAVS (ARCHAEOGRAPHIC OVERVIEW)	169

<i>Бранислав Тодић</i> КО ЈЕ ПИСАЦ ТРОНОШКОГ РОДОСЛОВА?	173
<i>Branislav Todić</i> WHO IS THE WRITER OF THE TRONOŠA GENEALOGY?	192
<i>Љиљана И. Пузовић</i> ОБРАСЦИ ЗА ПИСАЊЕ ПИСАМА ЦРКВЕНИМ И СВЕТОВНИМ ВЕЛИКОДОСТОЈНИЦИМА У МОЛАБНИКУ СОФРОНИЈА СТУДЕНИЧАНИНА (РС 394).....	197
<i>Ljiljana I. Puzović</i> FORMS FOR WRITING LETTERS TO ECCLESIASTICAL AND SECULAR DIGNITARIES IN SOFRONIJE STUDENIČANIN'S MOLABNIK (PRAYER BOOK) (RS 394)	206
<i>Мирослав Лазвић</i> СТАРЕ ШТАМПАНЕ КЊИГЕ ИЗ ПРВОБИТНОГ ФОНДА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ У БЕОГРАДУ.....	211
<i>Miroslav Lazić</i> EARLY PRINTED BOOKS FROM THE ORIGINAL COLLECTION OF THE NATIONAL LIBRARY IN BELGRADE	230
ЗАШТИТА СТАРЕ И РЕТКЕ КЊИГЕ	
<i>Милена Марџиновић, Жељко Младићевић</i> КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА ХАРТИЈЕ И МАСТИЛА РУКОПИСНИХ КЊИГА 14. И 19. ВЕКА ИЗ ЗБИРКЕ ЦЕТИЊСКОГ МАНАСТИРА.....	237
<i>Milena Martinović, Željko Mladićević</i> COMPARATIVE ANALYSIS OF PAPER AND INK IN 14 TH , 16 TH AND 19 TH CENTURY MANUSCRIPTS FROM THE COLLECTIONS OF CETINJE MONASTERY	256

ШНІ КОНМЕСОД
ѠБНТНА УТРЕ:

КХУСО
КЕНОК

НШЕД

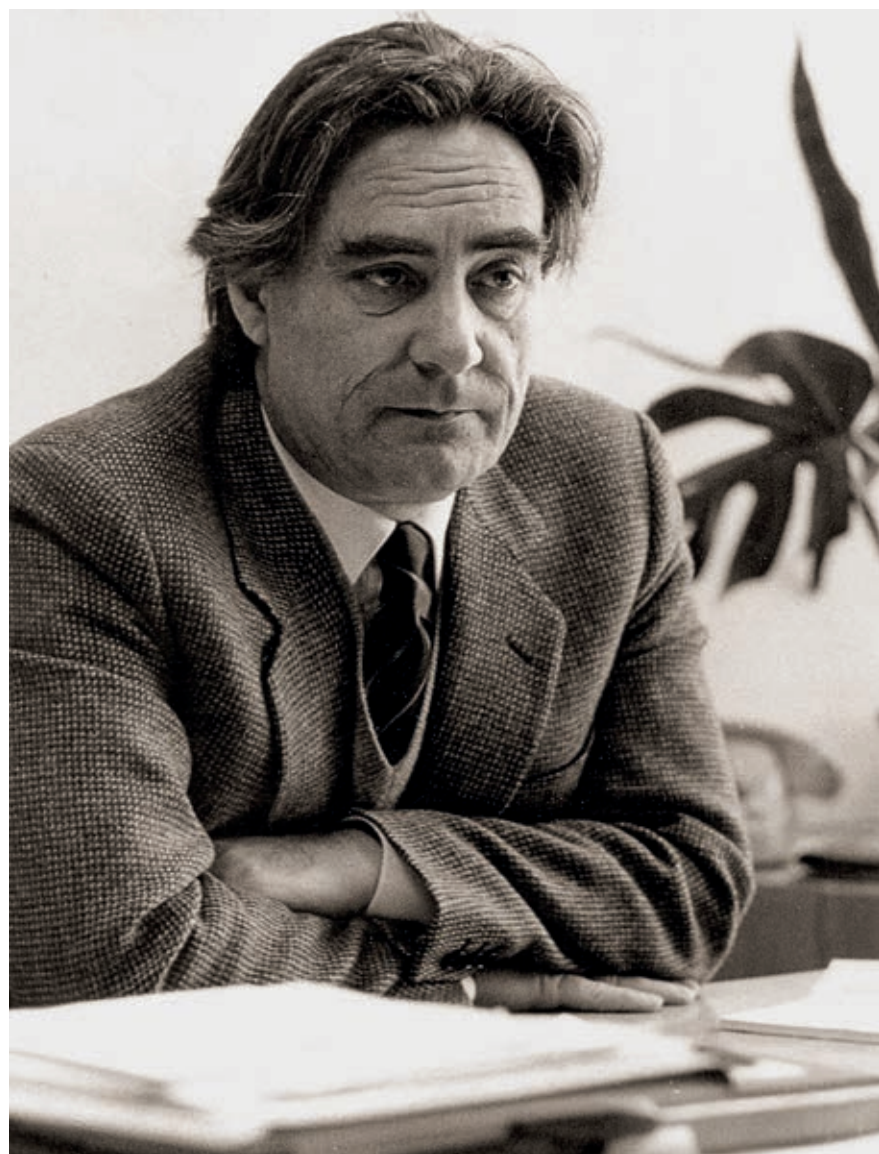
ШЕНТ

КОКУЕ

ГАСИ

КАМНАФЕТИ

Овај број *Археографских прилога* посвећен је некадашњем начелнику
Одељења за археологију, академику Димитрију Богдановићу,
о тридесетој годишњици његовог упокојења

Ant. Forquodis

**СЛУЖБЕ ВАСЕЉЕНСКИМ САБОРИМА
У СРПСКИМ МИНЕЈИМА XIV ВЕКА***

ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ**

Апстракт: Одлуке донете на седам Васељенских сабора у значајној мери су утицале на обликовање хришћанства какво данас познајемо. У календару православне цркве сабори се помињу више пута у току године, али су једино за два сабора састављене посебне службе, за Четврти васељенски сабор, одржан 451. године у Халкидону (16. јул) и Седми, одржан 787. године (11. октобар), на коме је успостављено поштовање икона. Мада се ови сабори помињу већ у српским минејима XIII века, пуне службе њима посвећене сачуване су тек у рукописима XIV века. У ово истраживање укључени су и грчки и најстарији сачувани српски типичи, те се српскословенски преписи јулске и октобарске службе посматрају као саставни део минеја, у свом литургијском контексту. У оквиру рада објављене су служба за 16. јул према рукопису Ђоровић 15 из збирке Универзитетске библиотеке у Београду, и служба за 11. октобар из рукописа бр. 49 из збирке Пећке патријаршије.

Кључне речи: Први васељенски сабор, Четврти васељенски сабор, Седми васељенски сабор, служба, минеј, Евергетидски типик, Никодимов типик

Васељенски сабори су својим одлукама у великој мери обликовали живот хришћана. Њихове одлуке, заједно са апостолским правилима, правилима појединих светих отаца и царским (и градским) законима, чине јединствену целину према којој су се у свакодневном животу управљали православни хришћани већ од првих векова у којима је хришћанство постало званична државна религија.

Укратко ћемо набројати седам Васељенских сабора чији се помен може наћи у различитим књигама православне цркве. Први сабор је

* Овај рад настао је у оквиру пројекта *Хришћанска култура на Балкану у средњем веку: Византијско царство, Срби и Буџари од 9. до 15. века*, евиденциони број 177 915, који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

** Татјана Суботин-Голубовић, Филозофски факултет, Београд, tsubotin@f.bg.ac.rs.

одржан у Никеји 325. године, у време цара Константина, на њему је објављено 20 канона, у православном календару он се помиње 29. маја и седме недеље по Ускрсу.

Други сабор је одржан 381. године у Цариграду, у време цара Теодосија I, на њему је објављено 7 канона, а помиње се 22. маја и 1. јуна. Трећи је одржан у Ефесу 431. године, за владавине цара Теодосија II, објављено је 9 канона, спомен му је 9. септембра. Четврти сабор је Халкидонски, одржан у време владавине цара Маркијана, 451. године, објављено је 30 канона, спомен му је 16. јула. Пети сабор одржан је у Цариграду 553. године, за владавине цара Јустинијана, спомен му је 25. јула. Шести је такође одржан у Цариграду (680–681), у време цара Константина IV, на њему су проглашена 102 канона, а у календарима се помиње 23. јануара и 14. септембра. Седми Васељенски сабор, онај на коме је у време владавине царице Ирине поново успостављен култ икона, одржан је 787. године, а на њему су објављена 22 канона. Црква овај сабор обележава у два наврата у току године – 11. октобра и прве недеље Васкршњег поста. Сабор одржан у Халкидону, као и првих шест Васељенских сабора, збирно се прослављају 16. јула.¹

Богослужење се у српској цркви у средњем веку одвијало у складу са византијском богослужбеном праксом. Малобројни сачувани рукописи XIII века не допуштају да се склопи целовита слика о том процесу, али несумњиво имају значајну улогу у настојањима да се ратумаче бар оне најважније појаве. Такав је случај и са неколицином старијих mineја из XIII века у којима смо запазили само помене, а од XIV века и целовите службе појединим васељенским саборима. Приликом ових истраживања неопходно је користити и релевантни грчки материјал (у првом реду типике), зато што је то начин да се успостави прецизнија хронологија која се односи на етапе усвајања одређених модела у богослужењу српске цркве током XIII и XIV века.

Овом приликом ограничићемо своја истраживања на два раније поменута датума, зато што су само они посведочени у српским mineјима XIV века. Српскословенски преписи ових служби представљају значајан материјал за проучавање не само етапа рецепције појединих дела византијске литургијске књижевности, већ и одређених богослужбених образаца у српској средини.

¹ Основни подаци о Васељенским саборима: Карташев 1963. О датумима помена појединих сабора: Сергей 1901, на више места.

I СЛУЖБА СЕДМОМ ВАСЕЉЕНСКОМ САБОРУ (11. ОКТОБАР)

Помени Седмог сабора, одржаног 787. године у Никеји, сачувани су у читавом низу српских минеја за октобар, који су били преписивани почев од XIV века. Одлуке овог сабора имају посебан значај у историји православне цркве зато што је на њему било поново успостављено поштовање светих икона, чиме је завршен први период иконокластичких сукоба.² У српским минејима XIII–XIV века Седми сабор је присутан на различитим нивоима. Тако, у старијем делу Братковог минеја, оном који је настао у време владавине краља Владислава,³ стоји: *сѡбора седмаго ѿ сѡветыхъ иконахъ . и паметь сѡветаго теофана чудотворца*. Служба овог дана је једноставна; она се састоји само од три стихире шестога гласа на вечерњи („на Господи вазвах“) и канона на јутрењу, при чему нема назначене поделе на вечерњу и јутрење. Без обзира на наслов из кога би се могло закључити да се у оквиру тога дана служе две службе, сви текстови који су под тим датумом исписани припадају искључиво служби Светом Теофану Исповеднику, епископу никејском.⁴ Два, по своме карактеру блиска помена, смештена су у један дан. Овде је важно напоменути да је у време када је настао поменути део Братковог минеја служба Седмом сабору још увек улазила у састав триода, те поменута белешка у наслову свакако подсећа свештеника где треба да потражи текст ове службе. Служба Сабору се, како произилази из

² Акта Седмог васељенског сабора објављена су у: Mansi 1768, 1–495. Електронско издање ове публикације доступно је на сајту: patristica.net/mansi.

Други талас иконоборства започео је у време владавине цара Лава V Јерменина (813–920), а завршио се са смрћу цара Теофила (829–842). Црква у прву недељу ускршњег поста слави успомену успостављања поштовања икона (842), те се ова недеља стога назива *Недељом љавославља*: Мирковић 1961, 148. Проблемима везаним за период иконоборства бавио се Георгије Острогорски: Острогорски 1970, 7–117.

³ Штавланин-Ђорђевић 1976, 21–40; Штавланин-Ђорђевић и др. 1986, 340–345. Братков минеј је рукопис бр. 647, из збирке Народне библиотеке у Београду.

⁴ Теофан Чудотворац (Исповедник) упокојио се 11. октобра 847. године. Теофан је заједно са својим братом Теодором дошао из Палестине у Цариград 813. године, управо у освит новог таласа иконокластичких сукоба. Обојица су, као поштоваоци светих икона, били кажњени жигосањем – на чело су им били утиснути подругљиви стихови о иконама. Због тога се још зову и Грапти, у словенској традицији – Начртани. После коначног слома иконоклазма, Теофан је био изабран за архиепископа Никеје: ODB 1991, 2062.

Теофан је био и веома плодан химограф, а једно од најпознатијих његових дела је *Канон у Недељу љавославља*, који се поје у Прву недељу Ускршњег поста.

наговештаја у Братковом минеју, могла појати и у оквиру календарског и у оквиру триодског (покретног) годишњег круга.

У рукопису др. 58 Архива САНУ (минеј служабни за септембар–новембар, 1320/30. г.)⁵ поменутога дана службе имају Свети апостол Филип (од седам ђакона) и Свети Теофан Исповедник, епископ никејски, док се Седми сабор само кратко помиње у синаксару по шестој песни канона (л. 57):

и творимъ память с(в)ѣт(а)го седмаго с'бора . всекѣ вселеннѣ . събрав'шихъ се ѿт(ѣ)цьмъ .
 .Тѣѣ. .⁶

У српском рукопису Руске државне библиотеке у Москви (РГБ ф.310, Ундолски 75), служабном минеју за зимску половину године (септембар–фебруар), овога дана постоје само службе Теофану Исповеднику и апостолу Филипу.⁷ Пошто, према Евергетидском типуку Служба Седмом сабору припада кругу покретних празника, тачније циклусу Цветног триода, сасвим је разумљиво да се не налази у минејима (САНУ 58, Ундолски 75) који припадају кругу тзв. евергетидских минеја.⁸

Шта о прослављању овог сабора говоре типичи – грчки и словенски? Први по старини међу сачуваним грчким типичима који смо овом приликом консултовали јесте онај према коме се обављало богослужење у цариградској Великој цркви (Светој Софији). У овом Типику, сачуваном у препису из IX–X века, у оквиру календара (11. октобар) постоји упутство за службу Седмом васељенском сабору, а другом одржаном у Nikeји, како је то изричито наглашено.⁹ Интересантно је напоменути да се овај помен налази тек на четвртом месту, после помена Светој Зинаиди и њеној сестри Филонили (обе су сроднице апостола Павла) и Светом Стефану Саваиту. На трећем месту је помен

⁵ Стојановић 1901, 48.

⁶ У рукопису САНУ 58 се, осим апостола Филипа и Теофана (творца канона), по шестој песни првог канона помињу још Седми сабор, Света Зинаида са својом сестром Филонилом, као и цариградски архиепископи Арсикије, Нектарије, Акакије, Атик и Сосин. Овакво стање у потпуности је одраз цариградског календара: Delahaye 1902, 132.

⁷ О самом рукопису детаљније: Иванова 2008, 74–76.

⁸ О одликама евергетидске богослужбене праксе: Пентковски 2003, 321–355.

⁹ Дмитриевский 1895, 13 (καὶ μνήμης τῆς ἁγίας ζ' συνόδου . ὄρος τῆς ἁγίας συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ τὸ δεῦτερον). Рукопис се чува у библиотеци манастира Св. Јована Богослова на Патмосу и има сигнатуру 266.

Теофана Грапта, мада се његово име не наводи изричито, већ стоји: καὶ ὑραπτοῦ καὶ ἀρχιεπισκόπου γενομένου πόλεως Νικκίας, καὶ μνήμῃ τῆς ἁγίας ζ' συνόδου.¹⁰ У триодском делу синаксара овог типика такође постоји упутство које се односи на службу Седмом сабору: κυριακῆ ζ' . τῶν ἁγίων τῆς πατέρων τῶν ἐν Νικκαίᾳ (...).¹¹ Овај типик, међутим, још увек не помиње новоустановљени празник *Недељу љравославља*, већ само службу светим пророцима Мојсију, Арону и Самуилу.¹²

У календару Евергетидског типика нема помена сабора 11. октобра, те из тога произилази да он из овог типика није ни могао ући у календар српских минеја периода којим се бавимо. За овај датум у Евергетидском типикy постоје само упутства за богослужбено прослављање Светог апостола Филипа (од седам ђакона) и Светог Теофана Исповедника.¹³ Међутим, у делу у коме се налазе упутства за покретни (триодски) циклус служби, у прву недељу поста прославља се *Недеља љравославља*, а постоји и упутство о прослављању Седмог сабора у недељу пред Вазнесењем.¹⁴ У даљем трагању за могућим изворима из којих је служба Сабору могла ући у састав српских минеја за месец октобар, прегледали смо још један типик чији се настанак везује за Цариград, тачније за богослужење студитског типа. То је типик цариградског патријарха Алексија Студита (1025–1043), који је настао у другој четвртини XI века. Изворни грчки текст овог типика није се сачувао, али је сачуван његов рани превод на рускословенски језик, начињен у Кијево-печерској лаври у периоду између 1068. и 1074. године.¹⁵ Алексеј Пентковски је у студији која претходи издању тзв. Алексијевског типика реконструисао околности у којима је овај типик настао, те нагласио да га је Алексије саставио за своју задужбину, манастир Успења Богородичиног у Цариграду. Алексије, некадашњи студитски монах, по неким изворима – еклисијарх, ослонио се, приликом састављања типика за свој манастир, на ону литургијску праксу коју је најбоље познавао – богослужење које се практиковало у Студитском

¹⁰ Дмитриевский 1895, 13.

¹¹ Дмитриевский 1895, 146.

¹² Дмитриевский 1895, 116.

¹³ Дмитриевский 1895, 293.

¹⁴ Дмитриевский 1895, 520–521, 588–589.

¹⁵ Пантковский 2001, 41. Сачувано је више преписа и редакција овог превода: Пантковский 2001, 177–181.

манастиру.¹⁶ Пентковски је приредио критичко издање рукописа ГИМ Син. 330, који је представник друге, нешто позније, редакције превода.¹⁷ У Син. 330 за 11. октобар стоји: седмаго събора о стѣхъ иконахъ . и памѣ(т) стѣго . ѿеѿфана . творьца ка(н).¹⁸ Већ из редоследа набрајања помена овога дана, јасно се види да Седми сабор има првенство над Теофаном. У детаљном упутству које затим следи, а које се односи на појање службе Сабору, стоји да се на вечерњи „на Господи вазвах“ поју три стихире светим иконама осмога гласа (твореннѣ ста(г)о ѿеѿдора) и три стихире Светог Теофана, шестога гласа. Вечерња се завршава тропаром другога гласа (іпс. прѣчистоуіоу ти образѹ) који се узима из прве недеље поста;¹⁹ истим тропаром завршава се и јутрење. На јутрењу се поју два канона – светим иконама (осмога гласа) и светоме (шестога гласа).²⁰ У првом делу овог типика, у коме су садржана упутства о богослужењу током покретног циклуса, о првој недељи поста, када се прославља памет светих пророка Мојсија, Арона, Давида, Самуила и других, као и о правоверју икона, стоји да се на јутрењу поју три канона: васкрсни гласу (из Октоиха), Теофанов – четвртога гласа (о правоверју) и канон трећега гласа пророцима (твореннѣ германа).²¹

Најранији потпуни препис службе Седмом сабору у једном српском минеју пронашли смо у рукопису бр. 49 из збирке манастира Пећка патријаршија.²² Рукопис је преписан у трећој четвртини XIV века и такође садржи службе за септембар, октобар и новембар. У овом рукопису се 11. октобра на првом месту налази служба Светом

¹⁶ Мансветов 1885, 117; Пентковский 2001.

¹⁷ Рукопис се чува у Државном историјском музеју у Москви (ГИМ), а преписан је седамдесетих година XII века.

¹⁸ Пентковский 2001, 289. На основу овога може се закључити да је прослављање Сабора и Светог Теофана из овог, или неког њему блиског типика, могло утицати на стање у Братковом минеју.

¹⁹ Пентковский 2001, 241.

²⁰ Напомињемо да служба Седмом сабору постоји и у руском рукопису РГАДА, ф.381 № 89, минеју за октобар преписаном 1096.године: Сводный каталог 1984, 47-49. Користили смо старо издање овог рукописа: Ягич 1886, 71–78. Састав руске службе је потпуно различит од српске, што сведочи о постојању већег броја различитих пригодних химнографских састава. Треба нагласити и да је канон на јутрењу посвећен поштовању икона (іпс. всн славоу даидѣ боѿоу), а не самом Седмом сабору. Заглавље службе овога дана гласи: памѣ ста седмаго събора бывѣшаго въ никен вѣторого, о стѣхъ и чѣстныѣхъ иконахъ .

²¹ Пентковский 2001, 241.

²² Мошин 1971, 55.

апостоу Филипу (од 7 ђакона) са Јосифовим каноном шестога гласа, а служба Седмом сабору је дописана после ње као засебна целина, уз посебну белешку која гласи: под[о]баѣт[ь] вѣд[ѣ]ти іако приходещен нед[ѣ]лн по памети с[в]ет[а]го ап[о]с[т]ола филппа . праздноуѣд[ь] с[в]еты .Ѹ. с[в]ѣрь . (л. 130 б). За овим следи потпуна служба Сабору, која на вечерњи има три стихире „на г[оспод]н възвах“ шестога гласа, славу истога гласа, (и н[ы]ни бо[городн]ьн[ы], вход, прокимен, и три паримије – једну из књиге Постања и две из Закона поновљених); на јутрењу се поје канон осмога гласа. Служба пећког рукописа је необична по томе што су у њој, заправо, обједињена оба никејска сабора. Наиме, прве три стихире „на Господи вазвах“ на вечерњи говоре о Аријевој јереси која је била осуђена на Првом никејском сабору, док је канон на јутрењу посвећен Седмом сабору и светим оцима који су на њему учествовали. У Никодимовом типичу (1319), најстаријем српскословенском преводу Јерусалимског типика, под 11. октобром стоји да се тога дана поје служба Светом апостоу Филипу (једном од 7 ђакона) и преподобном Теофану Исповеднику. Затим следи овакво упутство:

под[о]баѣт[ь] же вѣд[ѣ]ти . іако гредоущен нед[ѣ]лнн . по памети сих[ъ] с[в]ет[ы]х[ъ] . творн[ы]х[ъ] паметь с[в]ет[ы]х[ъ] ѿт[ъ]ць .Ѹ.го с[в]ет[а]го вселенскаго свора . иже в[ъ] никен съшьд[ь]шнх[ъ] се второе . на побежденне не[с]т[ы]чивнх[ъ] и безъбожннх[ъ] доглаф[ь] . х[р]н[ст]одръзкнх[ъ] . и х[р]н[ст]ианосоуджающнх[ъ] . нконоворць . иже іес[ус]т[в] на копроннца . и на іего ѡканье іеп[ис]с[ко]пе . несв[ѣ]щенне с[в]ет[н]т[е]ле . и на нх[ъ] безбож[ны] и дръзкн сворь . нци службе .тѣн . с[в]ет[ы]х[ъ] ѿт[ъ]ць иже в[ъ] никен .²³

Мада у Никодимовом типичу јасно стоји да се 11. октобра поје служба Седмом васељенском сабору, а другом који је одржан у Nikeји, опаска о томе да треба потражити службу која се поје Првом васељенском сабору може бити одраз стања какво познајемо и из других случајева када су се у недостатку одговарајућих служби могле користити и неке друге, блиске или сродне оној коју замењују.²⁴ Детаљно упутство о појању ове службе у седму недељу по Ускрсу налази се на листовима 163б и 164а фототипског издања Никодимовог Типика.²⁵ Исто тако, из белешке у рукопису ПЕЋ 49, као и оне у Никодимовом типичу, види се да датум није тачно фиксиран, већ да се служба

²³ Трифуновић 2004, 51 б.

²⁴ Најбољи пример за овакву праксу јесте употреба децембарске службе Светом Николи за празник преносу његових моштију (22. мај).

²⁵ Трифуновић 2004, 163–164.

Сабору поје у прву недељу после 11. октобра. У рукопису бр. 5 Народне библиотеке Србије (mineј служадни за септембар-октобар) који је нешто старији од пећког (из друге је четвртине XIV века),²⁶ стоји да службу Седмом сабору треба тражити у седму недељу после Пасхе. У Евергетидском типичу служба Седмом сабору поје се, као што је већ било речено, у Недељу светих отаца тј. у седму недељу по Васкрсу.²⁷ У оба случаја служба Седмом сабору припада службама које се поју у оквиру Цветног триода. Из овога произилази да у нашим рукописима постоји извесно колебање, зато што се у седму недељу по Васкрсу ставља помен час Првог, час Седмог васељенског сабора. Из типичарског упутства у НБС 5 види се да је у другој четвртини XIV века служба Првом васељенском сабору (318 отаца никејских) била појана у оквиру триодског богослужења и одатле се, по потреби, позајмљивала и за потребе календарског циклуса.

ТЕКСТ СЛУЖБЕ СЕДМОМ ВАСЕЉЕНСКОМ САБОРУ
У РУКОПИСУ ПЕЋ 49²⁸

Под[о]бѣѣт[ъ] вѣдѣти ѿко приходеши не д[е]ли, по памѣти с(в)ѣт(а)го ап(о)с(то)ла ...
Филиппа . праздноуем(ъ) с(в)ѣты . ѿ. с'боръ . вѣт(ерь) на агриппни . [л.131] (...).звѣх(ъ).
ст(н)х(н)р(ы) въ ох(тонцѣ) въскрс(ь)не . и с(в)ѣт(ы)мъ . гл(а)с(ь) . ѿ. под . ненач(е)ле
блажит . //

ѿт[ъ] оутробы родѣи се прѣжде д(ъ)ньнице . ѿт[ъ] ѿ(тъ)ца без м(а)т(е)ре прѣжде
вѣкъъ .// аще и дрѣи твар те а не б(ог)а славить . дръзостнѣ съвъквпѣае те // здатеаа,
тварем(ъ) безъмно, тиню огниа вѣчнаго себѣ събраа . нь сьборъ иже //въ никен, с(ы)на
те б(о)жиа проповѣда г(оспод)и . великые рад[н] твои м(н)л(о)сти . //

²⁶ Штавланин-Ђорђевић и др. 1986, 7–10. Овај mineј је по својим литургијским одликама близак рукописима евергетидског круга.

²⁷ Дмитриевский 1895, 589 .

²⁸ Приликом приређивања издања ове, као и службе за 16. Јул, придржавали смо се следећих правила: скраћенице са титлом разрешаване су у облику заградама, скраћенице без титли у угластим заградама, оштећена места означена су стреластим заградама. Задржана је стара интерпункција. Листови на којима се налази текст службе наведени су у угластим заградама, а редови су раздвојени са две косе црте.

Йрїи безымыи, прѣ(с)вѣтѣи раздѣлїи тронци єдиновластїе . въ // трїи непод[о]бная же и чюжда сщства . тѣм(ь) ѡ(ть)ци б(о)гоносїи, сшьд//ше се всрд[ь]но . ревностно распапанїи, іако же ѳезвїтѣннїи // наїа . д(оу)ховнымъ ѡт[ь]сѣцают[ь] мьчєм(ь), стюдъ навчївшаго хвалы . // іако же д(оу)хъ изрекаъ ис(ть) .

Кто ти рїзъ сп(а)се раздраа, арїи ты р(е)че .// иже тронце раздѣливъ, єдиноч(ь)ст(ь)ное начело на раздѣленїа . // съ не врѣже те єдин(о)го быт(и) ѡт[ь] тронце . съ и несторїа зчїть б(о)городнїцъ // не гла(гола)ти . нь своръ иже въ никен, с(ы)на б(о)жїиа те проповѣда г(о)сподн // великые рад[н] твоє м(н)л(о)стїи .

сл(а)ва гл(а)с(ь) .҃. самогл(а)сно . //

Тиннныє д(ь)н(ь)с(ь) д(оу)ховныє троубы . б(о)гоносныє ѡт(ь)ць вьсхвалим(ь) .// вьспѣв[ь]ших(ь) посрѣд[ѣ] цр(ь)кве, пѣс(нь) съставною б(о)гословїа тро(и)це // єдины непрѣмѣнныє, сщство же и б(о)ж(ь)ство . потрѣбїте//ліє арїєви и правобѣрных(ь) поборнны . м(о)лещїих(ь) се всегда г(о)сподєви, // пом(н)ловати се д(оу)шамъ нашымъ . и н(ь)нїа б(о)городнч(ь)нь . Прьвы гл(а)сѡ . в(ь)ход(ь) прок(н)мень . чтен(їе) . // ѡт[ь] быт[н]а чтен.²⁹

Слышавъ авраамъ . іако плѣнень быс(ть) лоть (...)

втораго законнїа чтен . [л.131δ] Въ д(ь)нїи оны, р(е)че мѡуїи къ с(ы)номъ из(ран)л(е)вомъ . вид(н)тє, прѣдах(ь) прѣд (...)

втораго закона чтен . Въ д(ь)нїи оны, р(е)че мѡуїи къ с(ы)номъ из(ран)л(е)вомъ . се г(о)спода б(о)га твоєг(о) н(е)бо (...)

На ант(и), Обычнаа, сл(а)ва гл(а)с(ь) .҃., самогл(а)с .

Йп(о)с(то)аскымъ прѣданїемъ, Опаснїи хранїтелїе бысте ѡ(ть)ци . с(вѣ)тѣи бо тронце єдиносщство, православно навчїли есте // арїєво хвалїе съворнѣ низложїв[ь]ше . съ ним[ь] же и македонїа д(оу)хоборца ѡблчї(н)ли есте . Ѧсѡудїсте несторїа, еутїх . и дїѡскора . савелїа же и севира без[ь] главнаго . нхже прѣл҃стїи [л.132] <...>тїте нзбавїти се нам[ь] . несквѣрно жнїтї(е) наше въ вѣрѣ съхранїти м(о)лим[ь] се . //

и н(н)нїа б(о)городнч(ь)нь . на ст(н)х(о)в . вьскрс(ь)н(ь) . въ ѡх(тон)цѣ) сл(а)ва гл(а)с(ь) .҃.А.

Йѣтною памет[ь] д(ь)н(ь)с(ь) // б(о)гоносных(ь) ѡт(ь)ць, ѡт[ь] всеє вьселїеныє съвькоупльшїх[ь] се . въ свѣ//тлѣм(ь) градѣ никенсцѣм(ь) , правобѣрных(ь) сънїища, бл(а)гоч(ь)ст(ь)но пра//здноуїмъ . сїи бо лютаго арїа безбож[ь]ное велѣнїе, бл(а)гоч(ь)ст(ь)но // мьдрьнѣ низложїше . и ѡт[ь] съборныє цр(ь)кве кѡпнѣ сег(о) нзгнаше .// и тасно

²⁹ Дописано црвеним мастилом на маргини.

с(ы)на б(о)жиа, єдиносѣца и сѣпр(н)сносѣца . прѣжде вѣкъ // сѣца, все навѣше
исповѣдати . въ вѣрнѣм(ь) образѣ, извѣсто // и бл(а)гоч(ь)ст(ь)но, се изложыше .
тѣм^ъ же и мы б(о)ж(ь)ствьнымъ нхъ по//велѣнїемъ послѣдствующе . тврьдѣ вѣрюще
слоужимъ . съ // ѡ(т)цемъ с(ы)ноу и д(оу)хоу всѣ(ь)стѡмоу, въ єдиномъ б(о)ж(ь)ствѣ
тро(н)ци / єдиносѣнїи .

и н(ы)нѣ . бо(городн)ць . троп(арь) ѡ(т)цем(ь) . ѿ. ѿ(городн)це д(ѣ)во . єдиною . //
На (о)ут . кан(онъ) на ѿ. нмы краєгранес(нїе) се . Пою б(о)ж(ь)ствных(ь) сѣбранїе //
сѣдмоє . гл(а)с(ь) . ѿ. їрмос(ь) . ѿ. ѿрмос(ь) . въ оружена фараона . //

Пѣснославити сѣдмїи сѣборь, желающюмоу ми н(ы)нѣ . сѣдмьх(ь) // <...>ждь
бл(а)г(ѣ)тїи сѣбранїе, втешнела г(оспод)н . вмоудривше сїе огнь//<...>зычно . и
хвало языковѣсїе прѣставивше . //

Болше ѡт[ь] начѣтка число сѣдмоє . сѣдѣтельство бо б(о)жиа прьво образно быс(ть) .
всачьскоє раздроушенїе въ сѣдмы д(ь)нь . и н(ы)нѣ // всѣм(ь) кересемъ вставленїе, въ
равночисльно сѣбранїе . //

Повѣдивъ б(о)говорнаго арїа въ никен прѣжде, пастыр^ъскимъ // жьзломъ православно
направїи цр(ь)квѣ повелѣнїи, ликъ ѡ(т)цьъ <...> всїи посрамїи иконобор^ъце, тако
пособенїи . //

їакоже ѡт(ь)ци навѣше бл(а)гоч(ь)ст(ь)но . исповѣдающе вѣрно д(ѣ)в(ь)//ствьноую
втрѣв . без^ъ болѣзни рожд[ь]шоую, съ пльтию беспль//тна покланїемъ се т(о)го
написующе образа и ч(ь)ст(ь)но лобы//заяюще .

пѣс(нь) . ѿ. їрмос(ь) . Оутврьженъ въ начѣтцѣ н(є)б(є)са разс//м(ь) землю на водах(ь)
Основавы . на камени мѣ х(рн)с(т)е црк(ь)внѣ//мь <...> . тако нѣс(ть) с(вє)та паче т(є)бє
г(оспод)н .

Не поколѣбати се х(рн)с(то)вѣ // цр(ь)квн <...>ши мѣ ѡт[ь] него тanno вѣнмы, б(о)ж(є)ствьны
па//стыроначєлници . сїю поколѣбати хотєщих(ь) . тако анти[л. 132δ]хрїстовы чєсти
ѡт[ь] бл(а)гоч(ь)ствивых(ь) ѡт[ь]лоутише .

Очищает <...>//н смраднago потока . ѡт[ь] источника сп(а)снаго почрпъ . и <...>//щеє
люд[н] х(рї)с(то)ви насыщает(ь) . оученїи стравли ѡ(т)цьскоє сѣбранїе //

На ненавнд(н)мыхъ въ истинѣ, хр(н)стїано ѿг(ла)гольникъ . стєчєнїе х(рн)сто//любивых(ь)
сѣдмоє . въ градѣ свѣтлѣм(ь) никенсцѣм(ь) быс(ть) . ємоужє // ц(а)рїє ирны и костан-
тинъ . єдиномоудрїи . //

бо(городичьнъ) . Всакъ да ѿт[ь]стоупають неч(ь)стивь, иже образа не чтеть
ч(ь)ст(ь)наг(о) // бо(городн)це . и тоу не проповѣдає х(рн)с(т)а бо(го)мъжно рожьдшою .
и огню // да ѿт[ь]силает^н се съжигаемоу бесконьно .

сѣд(альнь) гл(а)с(ь) . ѿ. скоров . //

свѣтланици прѣсвѣтѣи истины х(рн)с(то)ви . мира просвѣтисте зче//нїемъ ва-
шимъ . ѿ(ть)ци бо(го)гла(аго)ливїи . погъвнше ереси зловѣ//рн(ы)хъ хълникъ . пога-
систе пламен^{на}а хълещих(ь) слоущенїа // тѣм(ь) тако с(ветн)т(е)лн х(рн)с(то)ви, всѣх(ь)
просвѣщаєте . в^м, сл(а)ва, и н(ь)на бо(городичьнъ) . //

д(ѣ)во всенепорочна . прѣбогатаго бо(г)а порожьдъшнѣ . съ беспл//тными непрѣстано
м(о)лн . ѿс(та)вляенїе прѣгрѣшенїе // и исправленїе жит(н)ю дати прѣжде кон^{ца} .
вѣроу и любовїю // щим^н те подльгоу . єдинаа мн(о)гопѣта .

Пѣс(нь) . ѿ. їрм(о)с(ь) . Ты м (<...> //

Г(лаго)ль бо(ж)їи имъще стрелъ и м(ь)чь . все къпно искалают(ь) врагы // образом(ь)
кр(ь)ст(ь)нымъ . не почитающих(ь) такожде изъображенї(<...> // х(рн)с(то)ва и бо(городн)це .
с(вє)т(н)хъ всѣх[ь], ѿ(ть)ци бо(го)вднїи .

їакоже седмы троубъ їерїхоновы // седмымъ стѣни падоше ѿбъхожденїемъ . сице //
седмїи сбороке, все оплыченїе на х(рн)с(т)а възносецеи се низло//жнше въ пропасть .
сѣбранїемъ седмымъ бо(го)гла(а)сных(ь) тръ//бъ д(оу)ховных(ь) .

Юношское противленїе тавлають бо(ж)нїем(ь) // р^нвенїемъ распалаем(ь), ѿчьскы(!)
скорь илннъ . стоудныи // с(вє)щен^нники зморїи . тѣм(ь) съ дръзновенїемъ х(рн)с(то)въ
образъ любовїю кланїати се повелѣлъ єс(ть) .

бо(городичьнъ) . Ты зпванїе мн пр(ѣ)ч(н)стаа .// ты мн пѣнїе, ты мн пристанище . ты
мн окрмленїе // таже бо(г)а слова ѿ(ть)ча въплщен^{на}а, несъетан^{на}а рожьд(ь)шнѣ //
тѣм ти несъмен^{но} кланїаю се образъ . крѣпостню твоєю въ//змагаю .

Пѣс(нь) . ѿ. їрм(о)с(ь) . Вскоую ме ѿт[ь]рнноу ѿт[ь] лица твоего . [л.133]

<...>кымъ разоумомъ смотрише, ѿт[ь]лоучнстє иконоборце .// тако иноплемѣн^{но}
мъдрствъюще, ч(ь)ст(ь)нїи ѿ(ть)ци . и чьсть // х(рн)с(то)въ образъ тако дос(то)нно
подавати повелѣсте .

Н(ь)на врѣме все//лїа . н(ь)на сп(а)сенїа д(ь)нъ тави се . възвеселн^н се сего рад[н] .
и х(рн)с(то)ви рад(о)ующе се въззпїемъ . миръ даждь нам(ь) скон . м(о)л(н)твами //
ѿ(ть)ць с(вє)т(н)хъ седмаго сын^{ма} чл(оу)колюбче .

бо(городичънь)³⁰ За бл(а)говѣтроубѣ // м(н)л(о)ср(ь)дѣа, ѡт[ь] д(ѣ)вы рождь се с(ы)нь
б(о)жїи несъвратно . чъждене носе // нмы тако своє . и зраком(ь) свонмь опис(а)нь
вид[н]т⁴ се волює . св//щъством(ь) сы ненписаньнь .

Пѣс(нь) ѿ. їрм(о)с(ь) . Оцѣсти ме сп(а)се мно. //

Да въскапают[ь] горы сладос(ть) . ѡрети⁴скоє бо множьство ѡт[ь]гнано // быс(ть) .
їадъ проливающен горкы . Ѧобразом(ь) с(в)ет(ы)мь оставленїа . //

Н(е)бо и земля съгл(а)сно да праздноубѣт(ь) . дъщерн б(о)жїи велнчъство .// нбо
велнчаєт⁴ се, ѡт[ь]ложнв⁴ши сїю зннч⁴жающих(ь) . //

М(а)т(е)рн с(ы)нь ѡ(ть)чъ безъ ѡ(ть)ца . пръвѣє же без⁴ м(а)т(е)ре б(о)голѣпно рождь//
ши породив⁴ ме . тѣм(ь) рождышою сь рожденымь въѦобразоубѣ // <...>ызая .

ко(н)д(акь), гл(а)с(ь) . ѿ.

Ѧп(о)с(то)лскоє проповѣданїє, и ѡ(ть)цьъ // прѣданїа . цр(ь)кви єдиною вѣрою
запечатѣн⁴на . и ризъ но//сеци истинны, истъкан⁴ноу ѡт[ь] вышнїаго б(о)гословїа .
испра//вїаєє и славнть бл(а)гоч(ь)стїа великоє тиннъство .

їкос(ь) .//

Быс<...>мь проповѣданїємь, б(о)жїи цр(ь)кви вслышимь въ//пнущѣє . жеж-
ден да гр[е]дєть къ мнѣ . чашъ нже нам(ь) кратирь // кс(ть) прѣмоудрости . сїє
пиво, истин⁴нымь словом(ь) растворимь . во//ды не <...>нвїаемы прѣрѣканїа, нь
исповѣданїа . юже // пнїет(ь) н(ь)нїашнїи нс(ра)їль, б(о)га зрнть вѣщающа . вид(н)те,
вид(н)те тако // ть стала ксмы и не прѣмѣнїаю се . азъ б(о)гъ пръввы, и азъ // <...>пач(е)
мене ннь нѣс(ть) ѡт[ь]ноуд[оу] . ѡт[ь] с[оу]доу приѦвѣщающен се, // исплнїаєт⁴ се и
въсхваляетъ . ко(н)ц(ь) . Бл(а)гоч(ь)стїа великоє тиннъство .

Въ приходещю нед(е)лю по памети с(в)ет(а)го ап(о)с(то)ла филппа . праздноубѣмь
с(в)етын седмїи . своръ въ никенсцѣмь градѣ . //

С(в)еты седмїи всеє въселенїє с⁴боръ, быс(ть) въ никен второе, при // костантинѣ
ц(а)ри и рнны м(а)т(е)рн їег(о) . при андрїани папѣ [л.133б] рнмсцѣм(ь), и тарасїи
патрїарсѣ костантинїа гр[а]да и полантанѣ алекса//ндрьсцѣм(ь) . антохїнскаго нїа,
и їер(оу)с(а)лнмсцѣ . бѣхъ же с(в)ет(ы)хъ ѡ(ть)цьъ ꙗ҃зъ . чнслом(ь) събрало се . снндо-
ше же се на нконоборце, и проклеше // напнс(а)нїем(ь) всакоу їересь . и начелннкы
їереснн . по сем(ь) нконоборце все // напнс(а)нїемь заповѣд[ѣ]ше и въѦбразїнше, такоже
и покланїают[ь] се // с(в)ет(ы)мь нконам(ь) . а не покланїающїи се с(в)ет(ы)мь нконам(ь),

³⁰ Ознака за доїородичан на десној маргини.

тоуждѣ ис(ть) // правыне вѣры . тако иконѣнаа ч(ь)стьна прьвы образ прѣходн//ть . и тако покланіе се иконѣ, и чѣти ю, покланіает³¹ се на // ниен напис(а)н^номъ свѣствѣ . ти тако заповѣдаше с(вє)тѣн о(ть)ци // и правою вѣрѣ заповѣданіемъ стврьдише . и къждо въ свою // еп(н)с(ко)пїю разыдоше се .

Въ тѣжде д(ь)нь, памет[ь] с(вє)т(ы)х(ь) о(ть)ць наших[ь] // архіепіскупы костантинѣ гр[а]да, арсакїа . нектарїа . лоуки . // атѣтика . и синова .

Пѣс(нь) . ѿ . їрмос(ь) . Б(о)жиа схожденїа огн . //

Повѣждают(ь) се повелѣнїи, керсем(ь) начел^нници, б(о)гог(а)голанвух(ь) моужь // иже чѣсть образа прьвообразномъ съетавающих(ь) . и пр//во такоже р(є)чє велики василїє, и бл(а)г(о)сл(о)вещих(ь) б(о)г(а) о(ть)ць нашихъ . //

Храмы зкрашают(ь) се свѣтлыми образы здобраемїи . <...> // зкрашенїи въ цр(ь)квах(ь) . иже пач(є) всѣх(ь) земльных(ь) краснѣиши до//бротю въспѣвают[ь], поуще, бл(а)г(о)с(ловє)нь б(о)г(ь) .

Свѣт(ь) Облнста <...>/тмѣ неч(ь)стивых(ь) от[ь]гнанѣ . сег(о) рад[н] всачьскаа свѣта испльнише // свѣтодателя х(рн)с(т)а съ веселїемъ поют(ь), гл(а)голюще, бл(а)г(о)с(ловє)нь б(о)г(ь) о(ть)ць . //

бо(городичьнъ)³¹ Пр(ѣ)ч(н)стаа бл(а)д(ы)ч(н)ца, нашег(о) сп(а)сенїа єдинаа надежда . страшно поро//ждшїа ц(а)ра ц(а)р(є)мь х(рн)с(т)а . и на рькоу т(о)го носецїи тако мл(а)д(є)нца .// съпокланіает³¹ се напис(а)н^но такоже о(ть)ци рекоуть .

Пѣс(нь) . ѿ . їрмос(ь) . // Седмь седмцею пещ(ь) .

Законь вставляіетъ нзещно о(ть)чьско //сьбранїє . бл(а)гоч(ь)стивымъ любьзно поклон^нны . и напис(а)ннїа // с(вє)щен^наго образа . любоч(ь)стивы же лѣтнью намъ тако // да съвршанмъ бл(а)гопокориваа онѣх(ь) . и любовїю иконѣ // х(рн)с(то)вѣ лобызанимъ, поуще дѣт(н) бл(а)г(о)с(лов)н(тє) .

Седмь седмцею прѣ//кланїахъ смѣреных(ь) высокомоудрїи . и добродѣтелнымъ // встрымленїем(ь) вьскрацахъ . ннїже потвараахъ б(о)ж(ь)ствьнаа [л. 134] дѣанїа нх[ь] . нь иже седмаго сѣбора съш(ь)дше се н(ы)нїа о(ть)ци въ нивах(ь) // грьдыню тѣх(ь) єдиною нстроше сед^мь седмрнѣише . //

Стрѣлы мл[а]д[є]н^нць бьвають(ь) ѡальм^нскы, старомоудрымъ . мла//дѣньство мздръствьзующих(ь) гзвы и Ораненїа . б(о)ж(ь)ствьною же // силою нзнемагают(ь)

³¹ Ознака за доігородичан налази се на левој маргини.

језыци мнозѣи . хвалы гл(агол)юущих(ь) на высотѣ // и всакъ кто ѡт[ь] ѡ(тъ)ць . с(ы)на
и д(оу)ха б(о)га једин(о)го вѣсть . всѣх(ь) винъ и ѳ//<...>анство .

Съдѣваетъ се м[а]д[е]нцѣ самоволно м(н)л(о)сти рад[н] . съдѣ//тель ѡт[ь] ч(н)стых(ь)
крывѣи твоих(ь) . съхрѣнъ те по рождѣствѣ прѣсвѣ(н)ствованнѣю // всѣ ч(н)стоу . и
оскврѣнъшии се очистиаетъ образъ . тѣм(ь) и въ иконах(ь) // съобраззаетъ ти се
ис(тъ)ствоми . земельнъ бывъ . б(о)гъ сы свѣшествоми . //

Пѣс(нь) . ѿ . їрмос(ь) . Оудивѣи се збо о семь н(е)бо и земли ужасоше се ко//нци . іако
б(о)гъ іавѣи се чл(овѣ)комъ плътию . чрѣво же твоѣ быс(тъ) простира//нѣише н(е)в(е)сь .
тѣмъ те б(огороди)цоу агг(е)ль и чл(овѣ)къ чинноч(а)лѣа вел(н)чают(ь) . //

Велики въ крѣпости свѣтом(ь) . иже вса съдръжен непостижимо // једини б(о)ж(е) .
крѣпки и прѣначелне, всѣх(ь) ц(а)роу . цр(ь)квѣ стврѣди // православіемъ си сьблюдае .
ѡ(тъ)ць прѣславныхъ обличн//вни злобѣрных(ь), м(о)лбамн .

Великих(ь) сподобисте се почьстѣи, на // земли б(о)гомъдрьностѣи . іако х(р)с(т)ѡвъ
образъ почтосте любьзно // и н(ы)ни стѣнь ѡт(ь)ложъше, и покрвѣнѣи плътноу . т(о)го
самолн//<...>къ лицъ зрѣите, великих(ь) спод[о]блѣиemy .

Юже да накаже//мъ се все воннством(ь) варварскимъ бесловеснымъ . повстнѣ //
јесн встрылѣнѣи ты . разорн сверѣпъство еже на ны . ц(а)р(е)мъ // съпособъствън
оупваущимъ на те всьсѣдѣтелю . бл(а)годръзноб//нными м(о)л(н)твами ѡ(тъ)ць .
имъ же съврѣшаем(ь) память . //

Разумѣти танны николиже страшнаго ти рождѣства можетъ // земельнъ оумъ . нь
ниже высокомысльны агг(е)лскыи . іако // б(о)га родила јеси ты въплъщенънго выше
јест(ь)с(т)ва . тѣмъ те б(огороди)цѣ // вѣдъщен, съ ѡнѣм(ь) написъюще величѣем(ь) .

свѣт(ильнъ), Жены слыш . //

Ѳт(ь) начела борителны, арѣво насилѣе сверѣпо нав(е)де сп(а)с(е)нѣа // цр(ь)квѣ твою .
нь сѣи подвижшѣи ѡт(ь)чскаа воннства, т(о)го побѣди . // и јединосъщноу сл(о)бо
ѡ(тъ)цѣ, вѣрно те славить . //

бо(городичьнъ) . [л. 134б] Ис тебе прѣсвѣшествовны б(о)гъ ч(н)стага . смѣшенѣ
чл(овѣ)чскаго јес(тъ)ства мно//гаго рад[н] м(н)л(о)ср(ь)дѣа, пат(е) јес(тъ)ства ѡдѣа се .
несмыслѣивъ указанѣа двою ѡтро//ковнице јес(тъ)ствѣ . нь јединъ с(ы)нъ былъ јес(тъ) по
ѡбою рождѣствоу . //

На хвал(нте) . всако дьх(аннѣ) . ст(н)х(ы)ры въскр(ь)сны . ѿ . и с(вѣ)т(н)мъ, . ѿ . гл(а)с(ь)
ѿ . под(обьнъ) . Все ѡ . //

Въсе събравъше д(оу)шевное хъдожьство . и б(о)ж(ь)ствьнымь д(оу)ходь смотривше, н(е)б(е)сною и ч(ь)ст(ь)ною въображеніе . ч(ь)ст(ь)ны ѡ(ть)ци б(о)гочръта//н^о напис(а)ше, въ нем(ь) явлен^нѣ се . рожд(ь)шоумъ съ безначелно // сл(о)во навч(а)ют(ь) . и всенст^нно јединосъщное . ап(о)с(то)лскымь послѣдствоу//юще, явьствьно навч(е)немь . бл(а)гославны прѣбогатїи въ истинъ // и б(о)гомолудрїи .

Всѣ прием^лше разьмноую зарѣ д(оу)ха с(в)т(а)го <...> // ис(ть)твьнаго прор(е)ченіе . малыми глаголы и многими разьмом(ь) . б(о)го//дъхновен^но възвѣщающе, јако х(р)и(ст)опророкѣдници . еу(аг)гелскимь // прѣдстоюще повелѣнїемь бл(а)женнїи . и бл(а)гос(т)нымь прѣда//нїемь . съвыше прием^лше тѣх(ь) ѡт[ь]кръвенїе явѣ . и просвѣщенїемь // изложише вѣрѣ б(о)гоназчен^ноую .

Всѣ съвъзпльше пасты//р^скою искъшенїе . и ярос(ть) подвиг^лше прав[е]дноую закон^но . те//жкыи ѡт[ь]гнаше и пагъбныи вьлкъы, працею д(оу)ховною, извър//г^лше ѡт[ь] испльненїа цр(ь)кв(ь)наго . пад^лших(ь) въ сьм[ь]ртъ, и јако неисц<...> // лно недъговав^лших(ь) . б(о)ж(ь)ствьны пастырїе . јако рабы пр(и)снн х(р)и(ст)ови // и б(о)ж(ь)ствьнаго проповѣданїа ѡчителнїе с(в)ещен^нїи .

Сл(а)ва . гла(с)ь) . ѿ . //

С(в)т(и)хъ ѡ(ть)ць ликъ, ѡт[ь] кон^лць въселенныи стек^лше се . ѡт[ь]ца и с(ы)на и д(оу)ха с(в)т(а)го . једно сьщство повелѣше и ис(ть)ттво . и танньство б(о)го//словїа јасно прѣдаше цр(ь)кви . их(ь)же похваллающе вѣрою вбл(а)жн//мь гла(г)ол)юще . ѡ б(о)ж(ь)ствьны пльге б(о)говещан^нны, ѡ ѡрѣжници ѡплъ//ченїа г(осподь)на . звѣзды многосвѣтїи, разьмыныи тврѣдн мыслнаго // стїона неѡборимїи стапни . мурозхан^нїи цвѣти раисцїи все//златата оуста словъ . никен похвала . въселеннїи свѣдѣтелство // прилежно м(о)лите се Ѡ д(оу)шахъ наших(ь) .

и н(ь)на, прѣбл(а)г(о)с(лов)е)на кси . Слава сл(а)ва .

II СЛУЖБА ЧЕТВРТОМ ВАСЕЉЕНСКОМ САБОРУ (16. ЈУЛ)

Богослужбено прослављање Четвртог васељенског (халкидонског) сабора чврсто се држи 16. јула, то јест прве недеље после тога датума. Истога дана у појединим српским минејима помиње се и првих шест Васељенских сабора.³² Најстарији минеј у коме смо наишли на

³² У старијој литератури је већ констатовано да је прослављање само Халкидонског сабора одраз веома старе традиције, а да збирно прославање првих шест васељенских сабора прописује Јерусалимски типик: Сергиј 1997(III), 274.

делове службе Халкидонском сабору јесте опет један рукопис из времена краља Милутина; то је mineј за јул и август из 20–30. година XIV века – Дечани 32.³³ У њему је тога дана у наслову поменут само Свети мученик Атиноген са својих десет ученика. Приликом пажљивог читања ове службе приметили смо, међутим, да вечерња, осим три стихире „на Господи вазвах“ посвећене свештеномученику Атиногену, на самом крају има и тропар посвећен Светим оцима:

и с(ве)тыиѡ ѡ(тъ)цеиѡ . гл(асъ) .҃҃.

Велѡди възгрѡдѡше б(о)ж(ь)ствѡнын ѡ(тъ)ци . прогнаше хоуљники повелѡнниа нечѡ-
стыва . слова же насѡавѡше въ мирѡ . и правокѡрѡнын проповѡдатеа . и х(ри)с(т)а
б(о)га проповѡдатеаиѡ авѡвѡше се с(ве)ты . (л. 20).

Исто тако, показало се да је канон на вечерњи овог рукописа за-
право *комбиновани канон*.³⁴ Присуство тропара који су преузети из ка-
нона Халкидонском сабору у канону службе Светом Атиногену дечан-
ског рукописа, доказ је специфичног начина компоновања једне службе.
У типиксу Алексија Студита у служби Сабору помиње се канон трећег
гласа (без имена аутора и без инципита).³⁵ Помишљамо да би тропари
који су уклопљени у поједине песме канона Атиногену могли да потичу
управо из овог канона.³⁶ У шест (од осам) песама канона Атиногену
Светим оцима Халкидонског сабора посвећен је трећи тропар:

Прва песма, трећи тропар: насажденне вѡроу въ долоу б(о)жини . правокѡрѡни
повелѡнын . прѡпод(о)бни ѡ(тъ)ци . днрѡки прѡтвѡгоше(!) трѡнѡу с(ве)тоуѡ несѡзданѡуѡ
и нераздѡлноуѡ въ ѡдиноу б(о)ж(ь)ствѡ . бл(а)голѡпѡно проповѡдавѡше . (л. 20);

трећа песма, трећи тропар: ѡко свѡт[ь] вѡроу . и б(о)ж(ь)ствѡнѡи заповѡди
насиѡаѡу се . неистѡѡнаи ѡбѡемѡлемѡ . разѡумные плоди . (л. 20);

³³ Богдановић и др. 2011, 103–107; Суботин-Голубовић 1996, 69–79.

³⁴ Комбинованим каноном називамо канон у чији су састав, без видљиве назна-
ке, унети делови више различитих канона посвећених другим свецима који се
прослављају истога дана.

³⁵ Пентковски 2001, 354: на оутрѡни (...) поѡтѡ же са ка(н)ни .҃҃. (...) и сѡборѡу гла(с) .҃҃. (...).
У литератури се помиње канон патријарха цариградског Германа (1222–1240)
у коме се помиње свих седам Васељенских сабора, који је општеприхваћен у
богослужбеној пракси Свете Горе: Сергий 1997 (III), 274.

³⁶ На жалост, у овом тренутку нисмо били у могућности да ово питање детаљније
истражимо. Да би се ово питање разјаснило, потребно је консултовати грчки
материјал, а он нам у овом тренутку није био доступан.

четврта песма, трећи тропар: съвъ слѣдоующе ѿ(ѣ)тъскомоу исповѣданую . правокѣрно въспоемъ сп(а)се в(ѣ)сѣх(ѣ) . (л. 20 ѿ);

пета песма, трећи тропар: красота ѿ(ѣ)тъска съзиваетъ насъ д(ѣ)н(ѣ)сь . трапезоу наидь оуготовавъ ѿ(ѣ)тъскую . брашно бл(а)гогѣтствна повелѣнни . бл(а)год(оу)шнина прѣдлагающн . (л. 20 ѿ);

шеста песма, трећи тропар: въ глѣбинуоу разоумна . прѣклоньше се прѣпо-д(о)бьны . приѣмьше гавѣ енсеръ вѣрныхн . и просвѣтнше б(о)ж(ѣ)ствынѣ вѣрныхъ ср(ѣ)дца въ исповѣданые х(ри)с(то)во . (л. 20 ѿ);

девета песма, трећи тропар: д(ѣ)н(ѣ)сь память наста с(вѣ)тыхъ ѿ(ѣ)ць . съзивающн вѣсе цр(ѣ)ковъ х(ри)с(то)воу испльнннн . свѣтло м(о)лвбноую память нхъ праздноуемъ . (л. 21 ѿ).

По деветој песни канона, следи стихира трећега гласа, такође светим оцима:

Стълпн цр(ѣ)ковьны гавнсте ѿ(ѣ)цн . запалающе бѣсовъ слоушение прѣльсти просвѣтнани кесте вѣрныхъ ср(ѣ)дца . славы сп(а)са исповѣдающе . въ д'вою кс(т'ь)ствоу неразмѣсно .

Ваља нагласити да у српском материјалу који смо имали прилике да прегледамо за потребе овог истраживања нисмо наишли ни на један од текстова Сабору који су уклопљени у службу Атиногену. То дозвољава да се претпостави да је српска Црква у старијем периоду, вероватно током XIII века, познавала још један канон за службу Четвртог сабору, који је само фрагментарно сачуван у дечанском минеју.

Службе дечанског рукописа имају по шестој песни и синаксар, а то је у овом случају, кратка белешка управо о Сабору:

м(ѣ)сеца т(о)го въ .Ѣ. д(ѣ)ньнъ памѣт[ѣ] творимъ с(вѣ)тыхъ ѿ(ѣ)ць . съшьдъшихъ се въ халкидоне . ѿ(ѣ)це .

При мар'киане ц(а)ри бл(а)гогѣтствѣмъ . повелѣниемъ его събраше се .Ѣ. .Ѣ. с(вѣ)тыхъ ѿ(ѣ)ць въ халкидонѣ . с(вѣ)тыхъ митрополи . на потрѣбление безъб(о)жьныхъ кертигъ . и с(вѣ)тынъ обрѣзъ нзвѣстнше . проповѣдани ѿ[ѣ] .Ѣ. нѣ. с(вѣ)тыхъ ѿ(ѣ)ць . въ никен съшьдъшихъ се прѣжде . иже въ б(о)гохранитѣмъ ц(а)рьсцѣмъ градѣ събраше се .рн̄ . а въ кесѣ пръвкѣ .р̄ . и кѣе же .р̄ѣ . въ с(вѣ)тѣмъ петомъ с'ворѣ . въ томже б(о)гохранитѣмъ градѣ . пришьдъше оутвѣрднше .³⁷

³⁷ У Никодимовом типикју се налази веома слична белешка: въ тѣж д(ѣ)ньнъ памѣть с(вѣ)тыхъ ѿ(ѣ)ць иже въ халкидонѣ .Ѣ. с(вѣ)тыхъ ѿ(ѣ)ць иже въ никен .тн̄ . и с(вѣ)тыхъ ѿ(ѣ)ць иже въ ц(а)риградѣ .рн̄ . и с(вѣ)тыхъ ѿ(ѣ)ць иже въ кесѣ .Ѣ. и с(вѣ)тыхъ ѿ(ѣ)ць и

Јулска служба саборима посведочена је у већем броју минеја: УБ Ђоровић 15 (јул, друга четвртина XIV века), Хил. 147 (јун–јул, четврта деценија XIV века),³⁸ Дечани 35 (јул, 1360/70)³⁹ и Пећ 41 (празнични минеј за фебруар–август, 1380/90).⁴⁰ Сви су ови преписи међусобно веома блиски како по структури, тако и по саставу. У Пећ 41, уз канон шестога гласа, забележено је да је он „твореније свештеног васељенског патријарха кир Германа“. То је исти канон који улази у састав осталих преписа службе 16. јула. У типиксу Велике цркве постоји веома опширно упутство о служби овом Сабору, па чак и кратак преглед догађања на њему, али нема назнаке појања било каквог канона. Уз то, треба нагласити да у типиксу Велике постоји значајно одступање и од Евергетидског и од Јерусалимског типика у погледу календара. Наиме, у овом типиксу се 16. јула, уз Халкидонски сабор, обележава памет светог мученика Антиоха, лекара у Севастији. Збирна служба осталих саборима поје се у прву недељу после 16. јула.⁴¹ У Евергетидском типиксу овога дана обележава се само памет Светог Петра Критског. Никодимов, пак, типикс, као што је већ било речено, упућује да се овога дана поје служба Светих отаца никејских која улази у састав Цветног триода, а поје се у шесту недељу после Ускрса. Ово упутство скоро да је идентично оном које важи и за октобарску службу Седмом сабору, те произилази да се иста служба могла појати у оба случаја. Но, две службе које смо запазили у октобарским и јулским минејима показују да је у XIV веку српска литургијска пракса познавала две сасвим различите службе Васељенским саборима.

с(ве)т(а)го петаго свора .рѣ. и с(ве)тых(ъ) ѿт(ъ)ць ѿ го свора .рѣ. нѣн слѡужбоу с(ве)тых(ъ) ѿ(тъ)ць нже въ никен .ѿ. нед. по пасцѣ . непрѣдѣлно бо творидь сню слѡужбоу . (Трифуновић 2004, 114б).

³⁸ Богдановић 1978, 94.

³⁹ Богдановић и др. 2011, 111–113.

⁴⁰ Мошин 1968–1971, 66.

⁴¹ Дмитриевский 1898, 92.

ТЕКСТ СЛУЖБЕ ЧЕТВРТОМ ВАСЕЉЕНСКОМ САБОРУ
У РУКОПИСУ ЂОРОВИЋ 15⁴²

М(ѣ)с(е)ца т(о)го .Ѣ. соб(о)рь .Ѣ.хъ сънъмь . и с(в)т(а)го с(в)еще//нно(оу)ч(е)н(н)ка
а-финогена . и десеть оученикъ его .//

Вѣдомо да яс(ть) тако сна слоужба съборомъ поет се в н(е)делю, ѡт[ъ] Ѣ и на//
прѣд[ъ]же . На г(оспод)н възвах[ъ] ст(н)х(н)ре гл(а)с(ъ) .Ѣ. под[о]вѣньнъ . все оупованіе . //

Ис чрѣва родн се прѣжде деннице . ѡт[ъ] ѡ(тъ)ца без м(а)т(е)ре прѣжде вѣкъ .// аще
ї аріе твар^н те а не б(о)г(а) славить . дръзостию приѣшаю те // зиждителя тваремъ,
не смдыслно . вещь огню вѣчнодоу // себе събравъ . нъ съборъ иже въ никен . с(ы)на
б(о)жїа те проповѣда г(оспод)н // великые ради твоє милости .

Раздранноу х(ристо)воу ризоу . и ра//стръзаноу пьсини челоусти . моудро съшните
чъстни ѡ(тъ)ци . // зрѣти наготову сего никако же тръпеще . такоже смдъ н афе//ѡъ
ѡ(тъ)чъскоую древле . посрамлше несмыслнаго . и того едн//номдыслники, арїа
гнѣвоу тъзонменитаго . //

Македонѣны и несторїаны . и евтихнаны и диоскораны . апо//аннарнаны же и
сабеланосевирѣны . влькы тежкые приш(ъ)дше .// въ кожахъ ѡвчїихъ . далете ѡт[ъ]
стада сп(а)сова . такоже истиннїи // пастырїе ѡт[ъ]гнасте . нагы ѡт[ъ] кожїн ѡвчїїихъ
тръвоканные . по//ставлше изреднѣ, тѣм же вы оублажаемъ .

с(а)ва гл(а)с(ъ) .Ѣ. //

Танные д(ъ)н(ъ)сь д(оу)ха троубы . б(о)гоносные ѡт[ъ]це възсхвалнмъ . възспѣ//вшее
посрѣд[ъ] цр(ъ)кве . гласъ под(о)вѣнъ б(о)г(о)словїю . тронцоу еднноепрѣ//мѣнноую .
соушьство же и б(о)ж(ъ)ство . и низложителе же арїевы . // и православных[ъ] побор-
ники . молеще се всегда г(оспод)евн . помнлова//ти се д(оу)шамъ н(а)шнмъ .

и н(ы)на . бо(городн)чьнъ . прьваго гл(а)са . всемирноую сла(воу) .// възход[ъ] прок(н)мьнъ
д(ъ)ню паремне . ѡт[ъ] бытїа чтенїе .// слышавъ авраамъ тако плѣненъ быс(ть) лотъ
(...) [л. 61–61б]

втораго закона . чтенїе . Въ онь д(ъ)ни р(е)те моуси къ с(ы)нолмъ (...) видѣсте
прѣдах[ъ] (...)

⁴² Збирка рукописа коју је прикупио професор Владимир Ђоровић чува се у
Универзитетској библиотеци у Београду. О збирци коју је прикупио: Ђоровић
1936, 77–131.

второга закона . чтеніе . Въ д(ь)нѣхъ онѣхъ р(е)чѣ моуѣси къ с(ы)ноуь (...) се г(оспода) б(ог)а (...)

[л. 62] Въ лнтню обычнаа . сл(а)ва гл(а)с(ь) . ѿ .

Ѹп(о)с(то)лъскихъ прѣданїи . // извѣстїи хранителеу бысте с(ве)тїи о(тъ)цы . с(ве)тые бо тронце єдино//соуцїное православно повелѣвшє . арїєво хоуаное съборно нн//зложнсте . съ нидже и македонїа д(оу)ховорца изобличивше // осоуднсте несторїа . еуѣтїхеа же и дїоскора . савелїа же , н се//вїра безглавнаго . нхже прѣльсти просите избавльшии се //намы . нескврюнно наше жнтіе . въ вѣрѣ хранити се моани се . //

н н(ы)нїа бо(городнчьнъ) . на ст(н)х(ов)но обычнаа . слава гл(а)с(ь) . ѿ . //

Мольбноую памет[ь] д(ь)н(ь)сѣ б(о)гоносных(ь) о(тъ)ць . еже оут[ъ] всоу въселеноуоу съ//бравшнх се , въ свѣтлѣмъ градѣ никенсцѣмъ . православных[ъ] // съставленїа , бл(а)гоучествоующе . вѣрно празноуемъ . си бо люта//го арїа безбожное велѣнїе . бл(а)гоучьстно моудрѣнѣ низложише . // н оут[ъ] съборное цр(ь)кве съборнѣ того изгнаше . н ясно с(ы)на б(о)жїа // єдиносоуцїна н прнсносоуцїна прѣжде вѣкъ соуца . въсе навчн//чише(!) исповѣдовати . въ вѣрнѣмъ ообразѣ . извѣсто н бл(а)гочы//стного изложьше . тѣм же н мы б(о)ж(ь)ствнымъ н повелѣнїе//мъ нхъ подлудуоующе слоужнмъ . съ о(тъ)цельм с(ы)ноу н д(оу)хоу все//с(ве)томоу . въ єдиноуь б(о)ж(ь)ствѣ . тронцоу єдиносоуцїноую . //

И н(ы)нїа бо(городнчьнъ) . прїїмн моубоу рабѣ твонх[ъ] . троп(арѣ) гл(а)с(ь) . ѿ . [л. 62б]

Прѣпрославленъ єси х(р)стїе б(о)ж(ь) н(а)шь . еже свѣтїла на земн о(тъ)це наше // основалъ єси . н тѣмн къ истнннѣ н вѣрѣ все ны наставилъ // єси . многомилостнве слава тебѣ . н два^м .

н б(о)городнцѣ д(ѣ)во . а^м . //

На (о)утрн . канона ѿ . въ охтонцѣ н с(ве)тымъ на ѿ . гл(а)с(ь) . ѿ . пѣс(нь) . ѿ . їрмос(ь) . //

Ѹко по с(оу)хоу ходнвѣ ї(зра)нлѣ . по безднѣ стопаи . гоннтелѣ фараона // възнрає топнма . б(о)гоу побѣдноую пѣс(нь) понм їако прослави се . //

Иже оут[ъ] никєє . їако же оут[ъ] нѣкоего н(є)б(є)се . въсоудоу възгрмѣвшє , // слово жнваго о(тъ)ца . н сєго показавше врагы , громомъ нзъ//бнєны . с(вє)цєнннм словєсы да поттоут се . //

Доуховор^н цѣ доухъ лоукавын . с(вє)тымъ д(оу)хомъ , х(р)н(с)т(ь) оут[ъ] своєє цр(ь)кве // далєє оут[ъ]гна . вторымъ дѣнствомъ събора съвъкоупнвѣ . //

И христоворца прѣльсть изгна несторїа . курїль с^х бороу начелникъ) . // иже ясно д(ѣ)воу м(а)рию, исповѣда б(о)гоу м(а)т(е)рь ч(и)стоую . //

Несъзданные тронце единого х(ри)с(т)а . въ двою ес(т)ьствоу и хотѣнїю // ч(и)стѣа раждаеши . съединенїе чл(о)вѣ)комъ и агг(е)ломъ тебе ради // съдѣлавшаго .

пѣс(нь) . Ѡ.

Нѣсть с(в)етъ яко же ты // г(о)сподн б(о)ж)е мон . възнеси рогъ своихъ[ъ] си бл(а)же . ствр^хждъ на каменн исповѣда . //

Твари сложитель яви се . арїе безоумнын . македонїе паки // мръзкъ явль се . въ геенѣ огньнѣн . равно мочѣ се съ елины . //

Седмиди с^хборы с(в)ещенными с(в)етыхъ) отъ)ць . чьстноюу цр(ь)квѣ яснїль еси х(рист)е // якоже седмїхъ[ъ] свѣтилникъ) свѣтоль . прѣльстит^х ме прогнавъ далече . //

Стадо погоубяеть твое . многообразнаа краста еретикъ сло//ве . пастырїе же твоихъ[ъ] словесныхъ ов^хць . оученїемъ сие прѣмѣннше . //

Единого родила еси ч(и)стѣа . отъ[ъ] несъзданные тронце . въ двою соушь//ствоу и хотѣнїю ч(и)стѣа . егоже образомъ чьстно покланяемъ се . // бл(а)го)д(ѣ)ти испльняемн .

сѣд(альнь) . гл(а)с(ь) под(обьнь) скоро вари . //

Свѣтилници прѣсвѣтлн истинѣ х(ри)с(то)вѣ . мнрь просвѣщше зче//ченїн(!) вашииди . о(т)ъ)ци б(о)говѣщаннїн . поправше ереси злосла[л. бз]вныхъ[ъ] хоулиникъ . оугашше огнепалноюу еретикъ мльвоу . //и тѣмже яко с(в)ет(и)те)ле х(ристо)ви всоу просвѣтнсте . два^ш

сл(ав)а ї н(ы)ня во(городнчьнь) . //

Обновила еси ч(и)стѣа б(о)ж(ь)ствнымъ рождѣствомъ си . истлѣвшее стр(а)ст//ми земнородныхъ[ъ] мрътвное соушьство . и въздвигла еси всоу отъ[ъ] смр^хти // къ жизни нетлѣнїа . тѣмже те вси по дльгоу влажаемъ д(ѣ)во // прѣславнаа якоже прорекла еси .

пѣс(нь) . Ѡ. їрмос(ь) . //

Х(ри)с(т)ъ мнѣ сила б(о)гъ и г(о)сподь . чьстна збо цр(ь)квн б(о)голѣпно зоветь въпнющн . //отъ[ъ] свѣсти чистые о г(о)сподн празноующн . //

Брази твои въшоумѣше . и ненавидещен те главоу въздвнго//ше сп(а)се въ малѣ . нъ абѣ падоше, не тръплюще гл(а)сы тръвь д(о)уховныхъ) . //

Сл(ь)нца сл(ь)нцове соугоуби озадрише . с(ь)нѣ и д(оу)хъ ѿт[ъ] ѿ(тѣ)ца . несъзданны
// съ безначелныи . ѿбонѣ ѿ(тѣ)цѣ единѣ виновенѣ въроует се . //

Седмь оубо д(оу)ховѣ . на ннхже почи ѿ х(рист)ѣ їсана се р(е)че . на седми сѣбо//рѣхъ
почи х(ри)с(тѣ) . съ ѿ(тѣ)цель и б(о)ж(ь)ств(е)нымь д(оу)хомь . //

Бо(городичьнѣ)⁴³ . Бо(г)а родила еси плать носивша . ѿт[ъ] чистых ти кръвѣи . ѿтропо//
вице ч(и)стаа . егоже соугоуба ѣст(ь)ствын . въсѣставъ же едином[ь] // ѿ(тѣ)цы
проповѣдаше .

пѣс(нѣ) ѿ. Бо(ж)ѣемь свѣтом(ь) ти блаже . // зтрьюющнх[ъ] д(оу)ше любовню просвѣти
г(оспод)н . те вѣдѣти слово // б(о)жѣ истиннаго б(ог)а . ѿт[ъ] мрака грѣховнаго въсе
ны възывьюща . //

Б(о)ж(ь)ств(ь)нын виноградь х(ри)стовъ . нже ѿт[ъ] егупта принесе . тымнаго ѿт[ъ]//
чаанїа гоубителе звѣрїе . прѣвѣе поадаахоу . працею же ѿт[ъ]цѣ // далече ѿт[ъ]гнаше се .

Б(о)ж(ь)ств(ь)нымь станїемь трисїаннымь . // зды просвѣщыше чьстнїи ѿ(тѣ)цы . еди
ного проповѣдаваше чь//стныи тронце х(рист)а б(ог)а . соугоуба ѣс(тѣ)ствы хотѣнїи . //

Въ вешныхъ іакоже въ серафимьских[ъ] . моудрыми ѿ(тѣ)ци ѿ тронце .// цр(ь)кви
сон(е)б(е)си се . трьс(в)етоуїу пѣснь пр(и)сно тебѣ поїущи . събирае//тъ трончское ти
едино б(о)ж(ь)ство . //

бо(городичьнѣ) . М(а)ти нрава своего с(ь)на быс(тѣ) ч(и)стаа . неѿ нже не тебе прѣжде
тебе [л. бзѢ] бѣше , іако съдѣтель твои . егоже въ двоїа соушьствоу позна//ваема .
сєднїаемь словомь съствьнынь .

Пѣс(нѣ) ѿ. їрмос(ь) .// Житенскаго моря . въздвнзаема зре напастною боурею . въ //
тихо пристанище притекъ выпню ти . възведи не тле живот[ъ] . //

Б(ог)ъ богомь г(оспод)ь . д(ави)дъ прѣжде въспѣтъ гла(сь) . и призва ѿт[ъ] вьстоки
// ѿт[ъ] коньць все земле . даже до западнѣ нхъ . въселенские събо//ры ѿт[ъ]цѣ
назнаменуе .

Седмь стѣпь оутврьди прѣмоудрос(тѣ) // б(о)жїа . твою цр(ь)ковь вл[а]д[ы]ко седмо
чнсльнымь съборы с(в)ещенныхъ // ѿт[ъ]цѣ . неоуклонмоу съблудомоу , ѿт[ъ] вьсаки
нхъ ересен . //

Стоудъ лица покрыеть . еугїха и днискора . сълианїе блоу//дствовавшнх[ъ] ѣс(тѣ)ства
х(ри)стова . не въ привидѣнне бо . нь въ ѿб(о)же//нїе ѣс(тѣ)ство земныхъ прнеть .

⁴³ Ознака за *доїородичан* дописана је на маргини.

б(огороди)чьнь . Да възмет се несторіе . въ // евренскыѣ тымныѣ съборы . и езык^ѣ же да ѡт(ъ)сѣчет се хвалын . // б(ог)а бо родн д(ѣ)ваа маріа, пльтоносца намь .

ко(н)д(акь) . гл(а)с(ь) . ѿ . //

ѿп(о)с(то)льское проповѣданіе . и ѡт[ь]чьскаа прѣданіа . цр(ь)кви една // вѣроу оутасни . и ѡдеждуу носещи истканноу . зароу съвы//ше б(о)гословіа . исправляетъ и славитъ бл(а)гочѣстїа вели//коє таинство .

икос(ь) . Бысокынды проповѣданїе//мь . б(о)жїю цр(ь)ковь оуслышиды въпниоу . жежден да прїнде//тъ къ мнѣ . чашоу еоже дръжоу, чаша ест прѣмоудрости . // сне пиво, истинное слово почрьпохъ . водоу проливае непрѣ//кословїа нѣ исповѣданна . еоже пие н(ы)ниашнїи ї(зра)иль . да зрнть // вѣщающа . виднте вид(н)те вид(н)те . тако самь азъ есмь и не прѣмѣ//нїаю се . азъ б(ог)ъ прьвыи . азъ же и по снх[ь] и развѣ мене нѣс(тъ) много //ѡт[ъ] соудоу и насытет се и высхвалетъ . бл(а)гочѣстїа великоє // таинство .

пѣс(нь) . ѿ . Хладодавнцоу збо пещь . сътвори // агг(е)лъ пр[ѣ]п[о]д[о]бнымь дѣтемь . хладе же оуби велѣнїе б(о)жїе, м(оу)т(н)те//ла оувѣща въпннїи . бл(а)го(с)л(о)вень б(ог)ъ ѡт(ъ)ць н(а)шихъ . [л. 64]

Вавилоньскааго збо зма, раздрази данїиль прьвѣе // м(о)л(н)тва же ѡт[ь]ць, просади лютаго егуптскааго зма явѣ . // поадающаго х(рнсто)во стадо арїа .

Непрошаннымь нечь//стїемь недягова, вькъ македонїе . приразнв се ѡбожаю//щомоу д(оу)хоу бл(а)д(ы)кы . и банїю крщенїа . на прьвоу добротъ // въображающоу вѣрныѣ .

Днискорь и еутнхъ и севирь // левна-ѡань . трне сънввающен и смѣщающен х(рнсто)ва соущїства . // смѣшенїемь оумнымь . къ тронци чьстнѣи приразише се дрь//зостню .

б(огороди)чьнь . Пльтскаго ти зрака ѡбразъ бл(а)д(ы)ко . чьстно ѡбѣ//лобызаемь . и м(а)т(е)рь твою и с(вѣ)т(ы)хъ всѣхъ . почьсть вѣдоущє пра//вынымь полмысломь . прѣходннїи добрѣ къ прьвоѡбразномоу . //

пѣс(нь) . ѿ . Ис пламене с(вѣ)т(ы)мь росоу источн . а праведнаго жрь//твоу водою ѡпалн . вса бо твориши х(рнст)е елнко хоцешн . егоже прѣвз(но)с . //

ѿко же ѡт[ъ] единого корене, ѡт[ъ]расн б(о)госадны . с(ы)нъ и д(оу)хъ въ//пнаше . нбо ѡ(тъ)ць единъ виновень естъ . безлѣтнын без^н//лѣтнынымь лицамь единночьстенъ . //

Ѧт[ъ] чрѣва неवेशьствна . безлѣтно въсналъ еси . единносоу//щное слово ѡ(тъ)цоу и д(оу)х(о)ви . нѣ нас(ъ) ради въ лѣтноюу въсели се // вѣщєствоноу оутробоу единоу б(огороди)цоу . //

Раждѣженые стрѣлы огнѣмь д(оу)ховнымь . въ студеная ср(ь)дца // врагомъ вьн^ъзоше се, еретникомъ . и на съмрътъ здавише . съ//въкоупленїа ѡт(ь)цъ . седмочислѣнїи и б(о)ж(ь)ствѣнїи . //

б(огородичьнь) . Не лица единого х(р)и(с)та славимъ . не смѣшенїемъ соущїства сего // соединѣемъ . единъ бо сын и тѣждѣ . лицемъ раздва//ет се, кс(т)ьствы д(ѣ)во . твои с(ы)нъ и съдѣтель .

пѣс(нь) . Ѡ. їрмос(ъ) . //

Б(о)га чл(овѣ)комъ неубодѣ видѣти . на нже не смеютъ чини аггелъ//сци зрѣти . тобою бо прѣч(н)стаа яви се намъ слово въплъщен^ъ//но . егоже величающе съ неб(е)сными вон теке величаемъ . [л. 64б]

Не подобаетъ приложити . или составити что с(ве)щеннаго прѣда//нїа . православные нашее вѣры . въ нюже бо вѣрно кр(ь)сти//хом се . а нже прѣложи тѣе сее вѣры . въ правдоу прѣдани // боудоутъ, прѣщенїю проклетїа . //

Радостно ср(ь)дца вьси възыграемъ . с(ве)щенные сѣборы ѡт[ь]цъ съвъкоуплаше .// тѣх^ъ бо ради свѣтъ видѣхомъ православіа . // свѣтланици бо явише се . всоу настабляюще къ правымъ //зченїа ѡбрѣтенїемъ .

Д(оу)шамъ очищенїе испросимъ . // и бл(а)гоустьно житие прѣводити потъщим се . тако да // причестници боудемъ с(ве)тымъ ѡ(т)ьцемъ . нже скрыше правы//хъ оученїи богатство намъ чедомъ ихъ . //

б(огородичьнь) . Б(о)гъ ѡт[ь] бокоу твое вьсна мати б(о)жїа . и родъ чл(овѣ)чьскын ѡбожи . и // славы своее спод(о)би . и нас(ъ) наследники всѣмъ показа . нже // те б(огороди)цоу въ истиноу пр(н)сно проповѣдающее .

свѣт(ильнь) . Жены вслыш . //

Ѡт[ь]цъ б(о)ж(ь)ствѣ(ны)хъ д(ь)н(ь)сь памет[ь] праздноующе . молбамн снхъ мо//лим се вьсещедре . всакого врѣда еретичьска избави // людн свое г(оспод)н . и все сп[о]добн, ѡт[ь]ца и слово славити . и всес(ве)тын д(оу)хъ . //

б(огородичьнь) . Рад(о)ун се б(о)жїа полато . рад(о)ун горо прѣсеннаа . рад(о)ун се нешопали//маа коупино . рад(о)ун се прѣстоле славы . рад(о)ун се б(о)ж(ь)ствнаа // трапезо . рад(о)ун се роучко всеза[а]таа . рад(о)ун се свѣтланиче вьсесвѣ//тлын . рад(о)ун се лъгкын ѡблаче, д(ѣ)во мати марїе . //

На хвалите . ст(н)х(н)ре вьскрѣсне . Ѡ. и ѡ[т]ьцемъ . Ѡ. гл(а)с(ъ) . Ѡ. Все оупованїе . //

Бсоу сѣдржавше д(оу)шевную хытрость . и б(о)ж(ь)ств(е)нымъ д(оу)хомъ // съпоу-
чивше се . н(е)б(е)сныи и чьстныи образъ . чьстнїи о[т]ь]ци, //б(о)гописанно начрѣ-
таше . въ нже явленно рожьдшииъ съвезъ³//начелное слово начѣаютъ . и въ истиную
единсоуцна . //ап(о)с(то)лскымъ послѣдоуѣще явѣ оученїемъ . и бл(а)гочьстнїи и прѣ//
богатин . въ истиную и б(о)гомощдрни . [л. 65]

Все приедше оумное снаниѣ с(в)т(а)го д(оу)ха . прѣкес(ть)ствное бл(а)гословїе, // крат-
кыми глаголы и многимиъ разоумомъ . б(о)год(оу)хновеи // прокѣщаше . тако
х(ристо)ви проповѣдници . еу(а)г(е)лскымъ приста//вници оученїемъ бл(а)женн . и
бл(а)гочьстнымиъ прѣданїемъ // сѣвше приедше снхъ о[т]ь]крьвенїе такѣ . и проскѣщше
се . нз⁴ложише вѣроу б(о)гоназченноюю .

с(тн)х . Бл(а)г(о)сл(о)венъ еси г(оспод)и б(о)ж(е) о[т]ь]цъ на . //

Бсоу събравше пастырскоую хытрость и тарость подвигше // н(ы)ни праведноу .
осоужденно тежкые о[т]ь]гнаше и пагоубные // влькы. пращєю д(оу)ха изидѣтавше .
цр(ь)ковные пльности // падшее тако кѣ сьдрѣти . тако ненцѣлно недоуговавшее . //

б(о)ж(ь)ствнїи пастирїе . тако раби прнснїи х(ристо)ви . и б(о)ж(ь)ств(ь)наго проповѣданїа
зченици с(в)ещеннїи .

с(тн)х . ꙗко праведнъ еси . повтори Ѡ. сл(а)ва гл(а)с(ъ) . Ѡн . //

С(в)етыхъ о[т]ь]цъ ликъ . о[т]ь] вселенскихъ] кон¹цъ сътек се // о[т]ь]ца и с(ы)на и
д(оу)ха с(в)т(а)го едно соущьство повелѣше ис(ть)ство . и // танньство б(о)гословїа,
ясно прѣдаше црѣкви . нхже похва//ляюще вѣроу зблажниъ гл(а)голюще . о
б(о)ж(ь)ственныи плье б(о)го//гл(а)голивын, ороужници о[п]лаченїа г(оспод)на . звѣзды
всескѣтаые // мыслные тврдїи . мыслнаго снаона несоборнии стл//пи мироууханни
цвѣти рансїи . всезл(а)таа уста словоу . // никенскаа похвало . вселеннїи оукрашенїе .
прилежно моли//те се о д(оу)шахъ нашихъ . ~ и н(ы)н(а) . прѣбл(а)г(о)сл(о)венаа еси
б(о)городи)це д(ѣ)во поем те . //

Славословїе великое . и о[т]ь]поус(тъ) .

*

Ово истраживање показало је да у српским минејима XIV века за ок-
тобар и јул постоје две различите службе Васељенским саборима, и
то Четвртом и Седмом. Међутим, литургијска упутства, која се уз те
службе налазе, упућују на једну старију традицију када се служба Сед-
мом васељенском сабору појала у шесту или седму недељу по Ускрсу,
и била везана за богослужење покретног (триодског) круга. Алузије

на Седми сабор постоје и у октобарској и у јулској служби, без обзира на то како су насловљене. Присутно је и позивање на службу Првом никејском сабору и оцима који су на њему учествовали; овај сабор има посебан ауторитет у православном свету зато што је на њему утврђен Симбол вере који је поставио темеље хришћанства какво данас познајемо. Но, велика тематска сличност химнографских састава који улазе у обе службе саборима које смо разматрали у овом раду, не допуштају да се оне јасно разграниче.

ПРИЛОГ

ПОВЕСТ О СЕДМОМ ВАСЕЉЕНСКОМ САБОРУ У ПРВУ НЕДЕЉУ ПОСТА

Осим химнографских текстова посвећених појединим саборима, сачуван је и низ прозних састава посвећених саборима. У основном делу овог истраживања поменути су и кратки пролошки текстови који су уклопљени у службе по шестој песни канона. Међутим, значај Васељенских сабора и на њима донетих одлука које су допринеле учвршћивању хришћанских учења од IV века па надаље, у старијој литургијској традицији претежно се везивао за круг покретних празника. Осим поменутих пригодних кратких текстова који се могу наћи у минејима, нешто опширнији, али још увек кратки састави, налазе се и у стиховним пролозима, но ту је обележавање Четвртог сабора померено на 17. јул (нпр. у Хиландар 426). Други круг опширних прозних текстова који прати Васељенске саборе настао је сразмерно касно. Никифор Калист Ксантопул († око 1335), учени клирик цариградске Свете Софије, написао је читав низ састава који прате догађаје везане за покретни годишњи циклус. Ови текстови обједињени су под општим називом *Синаксари ѿриода*, а имају исту функцију као и пролошка читања у оквиру служби непокретног годишњег циклуса. Ксантопулови синаксари били су веома рано преведени, свакако на јужнословенском подручју, а најранији познати српски преписи потичу из треће четвртине XIV века; то су два дечанска рукописа – бр. 104 и 105.⁴⁴ У Недељу православља, прву недељу Великог поста, чита се текст који говори о иконоборству и успостављању култа икона на Седмом васељенском сабору. У прву недељу Великог поста прославља се успостављање поштовања светих икона 842. године у време владавине царице Теодоре и патријарха цариградског Методија.⁴⁵ Пошто је овај текст тематски повезан са службама Васељенским саборима које су биле предмет истраживања у овом раду, као додатак објављујемо и Ксантопулов текст који говори о Седмом васељенском сабору из дечанског рукописа бр. 104. И овде се придржавамо истих едиционих правила као и приликом приређивања служби.

⁴⁴ Богдановић и др. 2011, 431–438.

⁴⁵ Мирковић 1961, 148.

[л. 37] Не(е)ла право//славна . стнхосї . въ тон //д(ь)нь . и не(е)ла прьва пос(та) . // непод(о)бно заточенїе нко//нь . рад(о)үю се под(о)бно покла//ниаемихъ виде . //

Прьвоюю не(е)лю поста, право//славїе иже подвигнуоү//іет^н се, с(в)е(т)ных(ь) нконь цр(ь)ко//въ праздновати . прьвѣіе // бывши от[ь] мнхана, // и матере яго ф-еодоры . // с(в)етѣи и бл(а)женшии ц(а)р(и)ци // . и с(в)етолюу мѣо-одїоу па//трїар^нхъ костан^ндина гр(а)да .// быс(ть) же тако и леоу нсаврь[з7д]сколюу от[ь] ослопогонїа, // и зло под[ъ]іем^ншоу житюу . // по б(о)жїемоу попущенїю // ц(а)р(ь)ство задеръжавъ . //

Въ с(в)етных(ь) германюу тогда ве//сла цр(ь)ковнага дръжешъ .// тоу призванъ от[ь] него бывъ .// и от[ь] него чоүіетъ іако м^нѣ // се м^ны вл(а)д(ь)ко . нконн ничто//нѣсоу от[ь]лоүченн от[ь] ндола . и повелн // скоро въ ср(ѣ)дѣ да не боуд[оү]тъ .// ако ан же соүтъ въ истинюу // с(в)етїн образн да високо нх(ь) // обѣсн, іако да не ннх(ь), грѣ//хы оубаліающе с(е) в^нсгда, // Оск^нврѣниаемо целнва//юще . патрїар^нх^н же толи//кые мръзостн въз^нбрана//ше ц(а)ра, не ты гла(а)гола О ц(а)рѣ въ//з^нбѣсне ти бо нѣкогда на[38] с(в)етных(ь) чоүемо конона же . // ц(а)рѣ же к^н нїемоу аз же р(е)чє . тако // въ младѣнствѣ зовѣх^н се . // непослашлива же въ то обрѣ//тъ, патрїар^нха въ заточенїе // поставлаіетъ, и едїнолнв//дрьст^нвоүюща съ ннмъ, // вымѣсто онолюу поста//вляіетъ анастасїа . и тако // на нконе радъ обнчаіет^н се .// гла(а)голаіет^н же с(е) еүрѣн толикоу // мръзость нїемоу поставнїт[н] . //

От[ь] нѣкоіе твари прорек^ншнм(ь) // въ ц(а)р(ь)ство възыти . егда // бѣ оубогу с ннмъ съ осло//погонїа коупчаваше . // нїемоу же з^нле животь //от[ь]врьг^ншоу . еже от[ь] нїего // з^нлы цен^нць копроннмъ // костан^ндннь ц(а)р(ь)ствєе на [38д] нконе бѣснь быкаіетъ .// и колнка под[о]вкнетъ гла(а)гола(тн // еліка ть и беззаконїа // сьдѣа, нь нїемоу посра//мот^нно скончав^ншоу се .// еже от[ь] хазарїе яеговь с(ь)нъ въ // ц(а)р(ь)ство поставлаіет^н се . //

Вла же и ть и животь // нз(ь)чїете . ерїна и коста//н^ндннь ц(а)р(ь)ствїю наслѣднн//цн быкають . и тїн та//расїоу патрїар^нхоу послѣ//довав(ь)ше .

Седмы съборъ // въ нкен съпоспѣшьствє//іетъ . и с(в)етые нконн цр(ь)ко//въ б(о)жїа прнїемліетъ . // снм^н же къ б(о)гоу ошъд[ь]шнм^н . // лого-фет^н же яеговь ннкү//форь подвигнуіет^н се .// по нїемоу ставракен . [39] потол^н же мнхань . ра//г^навен нконамъ славже//ше . мнхана же звѣр^ннн // лео ар^нмѣнннь прнїемліет^н . // еже от[ь] нѣкоіе кола//гера затворена и з^нлочьствнва . //хытростню съблазннв^н се .//

Вьторы на нконобор^нство, // под^нвнгнает^н се . и паку // неоүкрашена цр(ь)квн б(о)жїа // познакаіет^н се .сего амво//рен замѣнше мнхань . // сего паку ф-еофиль с(ь)нъ, // на с(в)етые нконн . вьторо // по нїемоу на нконн зло//срдїе поставнвъ . тон же //

☉ФѦль мнѡгнх(ь) ѡт[ь] // с(в)т(ы)х(ь) ѡт[ь]ць, и Ѧбрѣзанѣ // и моуками прѣладе ра//злнѣ нынѣ рад[н] с(в)т(ы)х(ь) нкон(ь) . [39б] прав^н доу же дръжаше крѣп^н ко . // тако понскати когда по в^н семъ // ц(а)рнградѡу . ако се Ѧбрѣта кто // да насилзе друуго-моу, // и не Ѧбрѣте се, паче въ мнѡ//гыѣ д(ь)ни ел^н ма же, вѣ . лѣт[ь] // ц(а)р(ь)ствовавь срьд[ь]т^н ноуѣ болестѣ // придѡвн . и ѡт[ь]стоупити ѡт[ь] жн//вота доспѣ . оуст нѣмъ //вел^н ма ѡтворише се . тако вн//дѣти се оутрѡба ѣмоу в^н са // вьноутрь . ц(а)р(н)ца же ☉Фѡдо//ра Ѧ болести ц(а)ревѣ згоди//в^н ши се скръбещи въ сынѣ Ѧбрати се // и вндѣ прѣч(н)стоюѣ б(огороди)цоу, мл[а]д[е]н^н/ца на роукоу носещи прѣвѣ//ч^н наго б(о)га . и окр(ь)стѣ ѣмоу // прѣсвѣтан агг(е)лли . ☉//ѡфѦла же нѣе подроуга . //ѡт[ь] ннхъ нем(н)л(о)стин^н но бѣема, [40] и оукорена . такоже Ѧстави // нѣ сынѣ . и ☉ѡфѦль мало // въ севѣ приш[ь]дѣ възвпн велнко .// Ѧ горе м^н нѣ ѡкаан^н номоу ра//дн с(в)т(н)х(ь) нконѣ вно се . Тогда // поставише на него нконоу // с(в)етые б(огороди)це . и ц(а)р(н)ца м(о)лещи се // съзлали . теѡфѦл^н же // таковъ нмъшь недоугъ . //

Видевъ нѣкоѣго ѡт[ь] прѣстоѡ//шнх(ь) кр(ь)сте носеща, за гръло //оухити ѣго и целива . и та // оуста еже на нконн мнѡго // хълнв^н ша и то гръло еже бѡ//срам^н но зѣмаше . ва прьвы // Ѧбычан прѣстрон се, ѡт[ь] одр^н //жещеиѣ болести . и неволюѣ // оутнши се и заспа, исповѣ//давъ тако добро ѣс(ть) с(в)етые нко//ни почитати и чнсти . [40б] нзложнв^н ши же ц(а)р(н)ца ѡт[ь] свонх(ь)// ков^н чегъ с(в)етые нконн цели//вати ѡт[ь] в^н се д(о)уше, и почитати // ☉ѡфѦла направ^н лаше . и въ малѣ ѡт[ь] жнтѦа Ѧтнде // теѡфнль .

Бл(а)жена же ц(а)р(н)ца //ѡеодора . нже въ заточе//ннхъ и тьм^н ннцах(ь) призва//в^н ши . свѡбодне Ѧстави прѣ//бывати . и нзнмает^н се ѡт[ь] // прѣстола ѡанъ аннман^н //дрѦархъ . и врагоначел^н ннк(ь) // паче нежелн патрѦархъ .// х(рн)с(то)въ же исповѣд^н ннк мѡ//ѡодѦе . еже за с(в)етые нко//ни мнѡго попатнвъ .// прьвое и въ грѡбѣ живѣ по//ложень паче затворены въ//сходнтѣ .

Снм^н же тако // бьв^н шнмъ . прѣдзрѣнѦе [41] бываеть . ѡа//ннкѦю велнкомоу въ ѡли//м^н бьских(ь) горах(ь) жнвошомъ .// и велнкы подвижннкъ, // тарсакѦе прнде къ нѣмоу г(а)голаѣ .// б(о)гъ мѡ посла к тебѣ, тако къ //затвореномоу ѦсакѦю ннкомѦднскомоу и прѣ[под]ѡб^н номъ //моужоу прндемо . и ѡт[ь] нѡ//го наоутнм^н се . елѦка лю//бьз^н на б(о)гоу, и под[ѡ]б^н на ѣгове //цр(ь)квн . и къ нѣмоу приш[ь]дѣ//ша слышетъ ѡт[ь] него како // г(а)голаѣтъ г(оспод)ъ . се прнде кон^н ча//нѦе врагомъ монмъ нзъ // Ѧбразоу . нь вы къ ц(арн)ци ☉//ѡдорѣ . и къ патрѦар^н хоу прѦ//шьд[ь]ше мѡѡодѦоу, р^н цѣте //тако смѣт^н ннх(ь) в(ь)сѣх(ь) безъ Ѧс(в)ѣщѡ//н^н нннх(ь) . и тако съ агг(е)лли жрь[41б]твоу мн прннес^н ши . //

ВндѣнѦе мѡемоу Ѧбразоу // и кр(ь)стоу почитан^н . таже слы//шав^н ше въ ц(а)рнградѣ прнхо//детъ . и рѣч(е)н^н на мѡѡодѦоу // патрѦар^н хоу . и нз^н бран^н нымъ // б(о)жнмъ

в(ь)сѣм(ь) повѣдоують . // ти еже събравъше с(е), къ ц(а)р(н)ци //приходеть . и послоншавъ // Обрѣтають въ в' семь . //

Ѡт[ь] родитель вѣше бл(а)говѣрна // и б(о)голюбива твѣ . таже бо // с(в)е)тоую иконоу х(ри)с(то)воу Обѣше//ноу изнесъши всѣмъ видѣ//щимъ целиваюши гл(агол)иеть . // Кто тон се не покланяеть, // и целивають любовьно не // тако б(о)га, нь тако Образъ // прьвомоу образоу, да въ//детъ юмоу ана-фема . [42] тогда си с(в)е)тѣи Ѡт[ь]ци сложивъше // дѣло оувѣривъше с(е) . бл(а)г(о)дѣ)ть // х(ри)с(то)воу възрадоваше с(е) радостію //велиною . м(о)лнтъ же и твѣ // ннх(ь) . тако м(о)леніе о моужн // кие сътворити . ти еже вѣ//роу ние слышавъше, едва по//слоншавн быкъше .

Тогда въ // с(в)е)тых(ь) мѣо)дію люди съвь//коупивъшоу Ѡт[ь] мала же и до // велика . и клнрсь всь и ар//хїеріеи въ великою б(о)жїю // цр(ь)ковь . въ нже вѣхоу изъбраннны новын . нже Ѡт[ь] // елімба великы іоаннкїе, // і арсакїе . фео)доръ стоу//дїнскы . и Ѡт[ь] велиега гр[а]да // фео)фанъ, и исповѣдницї // мнханль агїополитъ // и сиглѣ . фео)фанъ, [л. 42б] и фео)доръ трьтены, и дроу//зи мн)зи . м(о)леніе в'сено//чно о фео)фїлѣ къ б(о)гоу . // всѣмъ м(о)лещимъ се съ слъза//ми . скоро м(о)леще с(е) . и сен в'сен // нед(е)лѣ прьвон съвршаше с(е) по//ста . и тон ц(е)р(н)ци фео)дорѣ // съ женами и прочими люд'//ми . аще и скоро м(о)лѣахъ се . // фео)дора же ц(а)р(н)ца въ оутрѣн // къ свѣтоу пет'коу въ снь // въпаде . мнѣше с(е) Обрѣсти // се къ мрамороу кр(ь)стоу . и нѣ//коих(ь) мльвно мнлоходеще // по поутн и разлч'ны моукы // носеще . мегю соболъ жь во//деще соуж'на ц(а)ра фео)фї//ла . задъ свезанна роука//ми . негоже поз'наб'шн, // слѣси се и твѣ водеиных(ь) юг(о) . [л. 43] елма мѣ)наи врата достн//гоше .

Видѣвшие(!) кс(ть)ства // Образомъ сѣдеща х(ри)с(то)вѣ//мь . премаже нелюу фео//фїла оуставише . селюу //же ц(а)р(н)ца нозѣ приемъши // о ц(а)рн м(о)лѣаше се . тон же // едва Ѡтворивъ оуста . // великаа ти вѣра жено р(е)чє, // познан же . за твоє слъзи // и вѣроу и рад[н] м(о)лбе и м(о)лїе//нїа, рабъ монх(ь) и с(в)е)щен'никъ // монх(ь) прощенїе даю моужь // твоелюу фео)фїлоу . // потомъ г(ла)голетъ водеиным(ь) юг(о) //раз'вє жите юго и прѣда//нте женѣ юго . того же // приемъши твѣ Ѡтиде в(е)се//лещи се и рад[о]ующи се . и тоу [л. 43б] тучє снь Ѡтиде та бо ц(а)р(н)ца вн//дѣ . патрїарх(ь) же мѣо)діе, // м(о)л(н)тваци, и м(о)леніе Ѡт[ь] нїе(о) // быкъшоу . хартию неписанъ // приемъ . и исписа въ нелъ // в'сѣмъ еретикомъ ц(а)ремъ // ммена, и томоу фео)фї//лоу . и под[ь] с(в)е)тоую трапезоу // въ великон цр(ь)кви скрывъ се // Ѡт[ь] всѣх(ь) положи .

Въ петокъ же // и тон видѣ нѣкоєго агг(е)ла // страшна, въ велию въходеща // цр(ь)ковь и къ нелюу быкъша // рещи . слышати се м(о)лїе//ннїе епїскопе, прощенїе // оулоути ц(а)рь фео)фїлѣ . по// томъ прочеи не стоужан // б(о)гоу . тон же искоусивъ // тако истин'но кс(ть) вид[н]моє . // Ѡт[ь]коуд стоаше выше сьнде . [л. 44] и хартию

ОБРѢТЬ И ПРО//ЧТЬ ОБРѢТЕ ОУ[Б] СОУДБѢ БОЖИХ(Ь) // ПОТРЕНО ОУ[Б] БО(Г)А ФЕОФІЛОВО
// ИМЕ СВѢСѢМЬ .

Се испра//внѣши ц(а)р(н)ца възвес(е)ли се ве//лѣма, и патрїархъ поустн// вѣсе люди
сѣбрати, съ кр(ь)сти // ч(ь)стници и иконами въ ве//лию цр(ь)ковь . тако красота
// иконь тон се подас(ть). и ново// бо(ж)їе съдѣанїе, вѣсѣмь // познано боудеть . и
съ всѣм(ь) // въ малѣ съвѣкоупакѣном(ь) // съ свѣщамн . ц(а)р(н)ца съ с(ы)ном(ь)
// приходитъ . и литїи та//мо бывѣши . съ иконьми // и ч(ь)стници кр(ь)сти . и
с(в)е(т)ы//ми и бо(ж)ьствьными еу(а)г(е)ли, // и до гл(а)г(о)лїамаго мнла нзи//доше
. господн пом(н)лоуи зокоуше .[л. 44д] и тако пакы въ цр(ь)ковь въз//вратнѣше
с(е), бо(ж)ьствьноу слав//жоу сѣврѣшише . подвн//гнѣноуѣше с(е) с(в)е(т)ыи икони оу[Б]
реч(е)//нѣных(ь) моужь . потрено//мь бо правобѣрннмь . // нечѣстиковѣ жь посрамѣ//
леномь . и прѣданомь // анафемоу . и отоли по//велѣше с(в)етїи исповѣднїцї // вѣсего
д(ь)не тако този трѣ//жьство бывати . да не//когда въ то двоєвѣрїе въ//падемь .
непрѣмѣнь//ны образъ оу[Б]ца . м(о)л(н)тва//ми с(в)ет(ы)х(ь) ти исповѣднн//къ
пом(н)лон нас(ь) .

SERVICES TO THE ECUMENICAL COUNCILS
IN SERBIAN 14TH-CENTURY MENAIA

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ

Decisions passed at the seven ecumenical councils have had a significant impact on the shaping of Christianity as we know it today. The calendar of the Orthodox Church mentions the councils several times a year, but the only two councils that have services dedicated to them are the Fourth (held on 16 August 451 in Chalcedon) and the Seventh (787), which established the veneration of icons (11 October). Although these councils are mentioned in the few extant 13th-century Serbian menaia, full services dedicated to them have been preserved in 14th-century manuscripts. This study examines both Greek and Serbian typica (Nicodemus' Typicon, 1319) and considers the relationship between the mentions of the Fourth and Seventh Ecumenical Council and the oldest Serbian transcriptions of the July and October services. The services to these councils found in Ćorović 15 (the University Library in Belgrade) and the manuscript no. 49 of the Patriarchate of Peć. The July and October services to these councils found in these manuscripts are published in the appendix.

Several manuscripts were analyzed as part of this research: Dečani 32 and 35, Hilandar 147, Peć 41, and the manuscript of the National Library of Serbia no. 5. The study has established that the canon of the service to the Holy Martyr Athenogenes in the Dečani manuscript no. 32 (transcribed in the 1320s or 1330s) includes some troparia from the canon dedicated to the Fourth Ecumenical Council. The manuscript of the National Library of Serbia no. 5 (second quarter of the 14th century) contains some guidelines suggesting that the service to the Seventh Ecumenical Council is to be found in the seventh week after Easter. This remark and the liturgical instructions in Nicodemus' and Roman's typica indicate that the uncertainties as to when these services should be read – as a part of the calendar (fixed) or Paschal (movable) cycle – appeared as early as the second quarter of the 14th century.

Keywords: First Ecumenical Council, Fourth Ecumenical Council, Seventh Ecumenical Council, menaion, akolouthia, Evergetis Typicon, Nicodemus' Typicon

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић 1978:** Д. Богдановић, *Кайјалоі ћирилских рукојиса манастѣира Хиландара*, Београд 1978, 94.
- Богдановић 1982:** Д. Богдановић, *Инвенћар ћирилских рукојиса у Југославији (XI–XVII века)*, Београд 1982.
- Богдановић и др. 2011:** Д. Богдановић, Љ.Штављанин-Ђорђевић, Б. Јовановић-Стипчевић, Љ. Васиљев, Л. Цернић, М. Гроздановић-Пајић, *Ојис ћирилских рукојисних књија манастѣира Високи Дечани*. Књига прва. Прир. Н. Синдик, Београд 2011.
- Delehaye 1902:** H.Delehaye, *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano*. Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris, Bruxellis 1902.
- Дмитриевский 1895:** А. А. Дмитриевский, *Описание литургических рукописей хранящихся в библиотеках православного Востока*. Т.І. Тупика. Часть первая, Киев 1895.
- Иванова 2008:** Кл. Иванова, *Из истории славянской письменности на Святой земле (О славянских рукописях, связанных со Святой землей, хранящихся в книгохранилищах вне Израиля)*, The Holy Land and the Manuscript Legacy of the Slavs, Jerusalem–Sofija 2008, 60–86.
- Карташев 1963:** А. В. Карташев, *Вселенские соборы*, Париж 1963.
- Мирковић 1961:** Л. Мирковић, *Хеорјолоџија*, Београд 1961.
- Мошин 1971:** В. Мошин, *Рукојиси Пећке ѡаѣријаршије*, Приштина 1971. (Посебан отисак из Старица Косова и Метохије 4–5.)
- Острогорски 1970:** Г. Острогорски, *Сѣудије из иѣиорје борбе око икона у Византији*, О веровањима и схватањима Византинаца, Београд 1970, 7–117.
- ODB 1991:** Oxford Dictionary of Byzantium I–III. Ed. by A. P. Kazhdan, Oxford University Press 1991.
- Пентковский 2001:** А. Пентковский, *Типикон патриарха Алексия Студита в Византии и на Руси*, Москва 2001.
- Пентковский 2003:** А. Пентковский, *Ктиторские типиконы и богослужебные синаксари евергетидской группы*, Богословские труды 38 (2003) 321–355.
- Сергий (Спасский) 1901:** Архиепископ Сергий (Спасский), *Полный месяцеслов Востока*. Т. II. *Святой Восток*. Часть первая, Владимир 1901.
- Сводный каталог 1984:** *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР (XI–XIII вв.)*. Ред. Л. П. Жуковская, Н. Б. Тихомиров, Н. Б. Шеламанова, Москва 1984.
- Суботин-Голубовић 1996:** Т. Суботин-Голубовић, *Служба Аѣинојену у сѣаријим српским минејима*, Археографски прилози 18 (1996) 69–79.

Суботин-Голубовић 1998: Т. Суботин-Голубовић, *Прилої њознавању доїслужења у српској цркви крајем XIII века*, ХЗ 10 (1998) 153–177.

Суботин-Голубовић 2012: Т. Суботин-Голубовић, *Минеј за јул и август из времена краља Милутина: рукопис Дечани 32*, Дечани у светлу археографских истраживања. Ур. Т. Суботин-Голубовић, Београд, 191–202.

Трифунџић 2004: *Тийик архиеийскоїа Никодима*. Књига прва. Фототипија изгорелог рукописа Народне библиотеке у Београду. Прир. Ђ. Трифунџић, Београд 2004.

Ђоровић 1936: В. Ђоровић, *Прилози за нашу сїару књижевности и хисторију*, Зборник за историју Јужне Србије 1 (1936) 77–131.

Штављанин-Ђорђевић 1976: Љ. Штављанин-Ђорђевић, *Браїков минеј. Країак њриказ*, Зборник историје књижевности 10, Београд 1976, 21–40.

Штављанин-Ђорђевић 1986: Љ. Штављанин-Ђорђевић, *Оїис ћирилских рукописа Народне библиотеке у Београду*, Београд 1986.

Јагич 1886: И. В. Јагич, *Служебњя минеи за сентябрь, октябрь и ноябрь в церковнославянском переводе по русским рукописям 1095–1097. г.*, Санктпетербург 1886.

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ

Зборник радова Одељења за археологију

Народне библиотеке Србије

ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

Review of the ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Издавач

Народна библиотека Србије

PUBLISHER

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Лектура и коректура

Ана Вукобрат

PROOFREADER

ANA VUKOBRAТ

Технички уредник

Мирослав Лазич

PUBLISHING EDITOR

MIROSLAV LAZIĆ

Штампа

RETRO PRINT, БЕОГРАД

PRINTED BY

RETRO PRINT, BELGRADE

Тираж

300 примерака

CIRCULATION

300

Публикације за размену и рукописе за штампу
слати на адресу:

Народна библиотека Србије

Одељење за археологију

(за археолошке прилоге)

Скерлићева 1, 11000 Београд

e-mail: vladan.trijic@nb.rs

Please, send original texts and/or publications
intended for exchange to the following address:

Narodna biblioteka Srbije

Odeljenje za arheografiju

(za Arheografske priloge)

Skerliceva 1, 11000 Beograd

e-mail: vladan.trijic@nb.rs

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

09(497.11)

АРХЕОГРАФСКИ прилози : зборник радова Одељења за археографију Народне библиотеке Србије / главни и одговорни уредник Ласло Блашковић ; уредник Татјана Суботин-Голубовић. - [Штампано изд.]. - 1979, бр. 1- . - Београд : Народна библиотека Србије, 1979- (Београд : Retro print). - 23 cm

Друго издање на другом медијуму: Археографски прилози (Online) = ISSN 1452-2233
ISSN 0351-2819 = Археографски прилози (Штампано изд.)

YU ISSN 0351-2819
UDC 091